

Afganistan Sorunu Karşısında Türkistan ve ABD'nin Orta Asya Devletlerinden Üs Talebi

Hayrettin SAĞDIÇ*

Özet

ABD ve diğer NATO güçlerinin çekilme sürecinin hızlanmasıyla birlikte Afganistan, dünya kamuoyunun en önemli gündem maddelerinden biri olmuş durumda. Çin ve Pakistan himayesinde devam eden Taliban ilerleyişi, Batılı başkentlerde olduğu gibi beş Orta Asya ülkesinde de endişeyle izlenmekte. Bölge ülkeleri gerek Taliban Afganistan'ını gerekse Taliban hâkimiyeti sonrası ülkenin özellikle kuzey bölgelerinde etkinliğini artıracak El-Kaide, Horasan İslam Emirligi (İŞİD), Özbekistan İslami Hareketi, Türkistan İslami Hareketi gibi aşırılık yanlısı cihatçı örgütleri, ulusal güvenlikleri bakımından bir tehdit olarak algılamaktadır. Makalede; bölge ülkelerinin Afganistan krizine bakış açıları ve tehditler karşısında aldıkları önlemlerin yanı sıra Afganistan'dan çekilen ABD'nin Orta Asya hükümetlerinden talep ettiği üsler konusu ele alınmaktadır. 2001'den bugüne Batılı güçler için çalışan "tercümanlar"ın komşu ülkelere güvenli bir şekilde yerleştirilmesi de ABD'nin talepleri arasındadır. Ülkemizde gündeme gelmeyen ancak Washington, Moskova ve Orta Asya başkentlerinde ciddi biçimde tartışılan üs talebi konusu makalede etraflıca incelenmiştir. Afganistan'da yaşananlar aslında ABD-Çin çekişmesinin bir yansımasıdır. Çin, 21. yüzyıla damgasını vuracak Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin güvenliğini ve işleyişini garanti altına almak için hem Orta ve Güney Asya'da hem de Orta Doğu'da "Pax China" olarak adlandırdığımız yeni bir dünya sistemi inşa etmek istemektedir. Bir Kuşak Bir Yol'un en önemli koridoru CPEC, şah damarı ise Pakistan'ın Gwadar Limanı'dır. Yeni dünya düzeni; bu projede yer alan ülkelerle bu projeyi engellemek isteyen ABD, Hindistan, Japonya gibi güçler arasındaki çatışmanın seyrine göre şekillenecektir. Brezinski'nin 90'lı yıllarda sözünü ettiği Büyük Satranç Tahtası artık Orta Asya'dır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan krizi, Orta Asya, ABD'nin üs talebi.

Base Demand of Turkestan and the USA from Central Asian States in the Face of Afghanistan Problem

Abstract

With the acceleration of the withdrawal process of the USA and other NATO forces, Afghanistan has become one of the most important agenda items of the world. The Taliban advance, under the auspices of China and Pakistan, is watched with concern in five Central Asian countries as well as in Western capitals. The countries in the region perceive both Taliban Afghanistan and extremist jihadist organizations such as Al-Qaeda, the Islamic Emirate of Khorasan (ISIS), the Islamic Movement of Uzbekistan and the Turkistan Islamic Movement, which are supposed to increase their effectiveness especially in the northern regions of the country, as a threat to national security. In the article; in addition to the Afghanistan crisis and the measures taken against the threats, the issue of bases requested by the US, which withdraws from Afghanistan, from the Central Asian governments is discussed. The safe placement of "interpreters" working for Western powers since 2001 in neighboring countries is among the demands of the USA. The base demand issue, not on the agenda in our country but seriously discussed in Washington, Moscow and Central Asian capitals, has been thoroughly examined in the article. What happened in Afghanistan is actually a reflection of the US-China conflict. China wants to build a new world system "Pax

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi (Tez Aşaması); Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim-İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Mezunu, E- posta: hayrettinsagdic@gmail.com/ORCID:0000-0001-6979-6367.

China" in both Central and South Asia and the Middle East in order to guarantee the safety and operation of the One Belt One Road Project that will mark the 21st century. The most important corridor of One Belt One Road is CPEC and its jugular vein is Pakistan's Gwadar Port. New world order will be shaped according to the course of the conflict between the countries in this project and the USA, India and Japan who want to prevent this. The Big Chessboard that Brezinski talked about in the 90s is now Central Asia.

Keywords: Afghanistan crisis, Central Asia, US base demand.

Giriş

Bu çalışmada öncelikle Afganistan'daki gelişmeler karşısında Orta Asya devletlerinin algıladıkları güvenlik tehdidi, geliştirdikleri politikalar ve Taliban olgusuna yaklaşım tarzları ele alınmıştır. Beş Orta Asya ülkesi, Afganistan krizine ve Taliban iktidarına kendi ulusal çıkarları doğrultusunda yaklaşmaktadır. Üyesi oldukları Kolektif Güvenlik Antlaşması, Avrasya Ekonomik İşbirliği ve Şangay İşbirliği Örgütlerinin bu politikaların şekillenmesinde önemli rolü vardır.

Afganistan'dan çekilen ABD, askerî güçlerini konuşlandırmak için bölge ülkelerinden üs talebinde bulunmuştur. ABD bu talebine şu ana kadar olumlu bir cevap alamamıştır ancak bölge ülkeleriyle görüşmelerini sürdürmektedir. Üs talebinin El-Kaide, İslam Devleti/Horasan Emirliği gibi radikal cihatçı örgütlerle mücadelenin yanı sıra ABD-Çin rekabeti hatta çatışmasıyla da ilgisi vardır. Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Kırgızistan Çin-Rusya ekseninde konumlanırken Kazakistan, daha dengeli bir politika benimsemeye çalışmaktadır. Türkistan cumhuriyetleri, ABD'nin üs talebini yine ulusal çıkarları doğrultusunda değerlendireceklerdir. Afganistan'daki barış ve istikrar ortamı aynı zamanda Türkistan'ın istikrarı anlamına gelecektir. Ancak Çin'in Orta ve Güney Asya'da kurmaya çalıştığı "Pax-China" düzenine ABD ve Hindistan sessiz kalmayacak, Bir Kuşak Bir Yol Projesi'ni etkisiz kılmak için her türlü araçtan yararlanmaya çalışacaktır. Makalede bu hususlar, reelpolitik ve ekonomipolitik gerçekler bağlamında etraflıca ve karşılaştırmalı olarak incelenmiş, devlet başkanlarının ve üst düzey devlet görevlilerinin demeç ve açıklamalarına yönelik söylem analizi yapılmıştır.

1. Afganistan Krizi Kışkıracısındaki Orta Asya Ülkeleri

Koalisyon güçlerinin çekilmeye başlamasıyla birlikte saldırılarını artıran Taliban, liderlerini bile şaşırtan bir hızla Afganistan'da yönetimi eline geçirmiş bulunuyor. Ülkenin kuzey bölgelerinde başlayan Taliban saldırıları başkent Kâbil'in ele geçirilmesiyle nihayete erdi. Taliban güçlerinin, ilerleme aşamasında iki ana stratejiyi uyguladığı görüldü: İlki; ağırlıklı olarak Peştü kökenli militanlardan oluşan Taliban, öncelikle kendisine muhalif diğer Afgan güçlerinin (Tacik, Özbek, Türkmen ve Hazaralar), Afganistan dışından destek alabileceği kuzey sınır bölgelerini ele geçirmiştir. İkincisi; ekonomik bakımdan önem taşıyan ve işlek olarak kullanılan sınır kapılarını ele geçirmek suretiyle maddi gelir elde etmenin yanı sıra

Afganistan'la ekonomik bağları olan komşu ülkeleri kendisiyle müzakere masasına oturtmayı hedeflemiştir. Taliban'ın 22 Haziran'da ele geçirdiği *Şerhan Bandar* ilçesi, Tacikistan'ın Pakistan ve İran da dâhil olmak üzere Güney ve Güneydoğu Asya'dan mal ithal ettiği önemli bir ticaret ve aktarma noktası olması yönüyle bu stratejiye güzel bir örnektir.

Merkezî yönetime bağlı güçlerin Taliban karşısında bir direnç gösterememesi Orta Asya ülkelerinde olduğu kadar İran ve Rusya'da da ciddi bir tedirginlik oluşturmuştur. Afgan hükûmetinin geleceğinden kuşkulu olan komşu ülke yönetimleri, Taliban'la görüşmeler yürütmeyi ihmal etmemiştir. Afganistan'daki istikrarsızlığın ve Taliban'ın tüm Afganistan'da kontrolü ele geçirmesinin bu ülkeler için ciddi güvenlik riskleri ortaya çıkaracağı aşikâr. Örgütün Katar merkezli siyasi büro temsilcileri, Moskova'daki görüşmelerde “komşu ülkelerin sınırlarını ihlal etmeyip toprak bütünlüklerine saygılı olacakları, yabancı devlet misyon temsilciliklerine saldırmayacakları, uyuşturucu üretimine engel olacakları hatta IŞİD militanlarının Afganistan topraklarında barınmasına izin vermeyecekleri”¹ yönünde Rus yetkililerine güvence vermişlerdir.² Ancak Taliban, homojen bir örgüt olmayıp bünyesinde farklı fraksiyonları barındırdığından verilen güvencelerin sahada bir karşılığı olmayabilir. Bu sözler, Taliban'ın dünya kamuoyu karşısında uyguladığı stratejinin bir uzantısıdır. Örgüt, uluslararası güçler ve bölge ülkeleri nezdinde diğer radikal gruplara nispetle daha ılımlı ve makbul karşılandığının farkındadır ve bunu kendi meşruiyeti için kullanmaktadır. Nitekim Taliban temsilcileri, Moskova'daki müzakerelerde Putin'in Afganistan Özel Temsilcisi Zamir Kabulov'dan Rusya'nın Taliban'ı yasaklı örgütler listesinden çıkarıp kendilerine uyguladığı yaptırımları iptal etmesini talep etmiştir.³ ABD'nin de bu konuda çalıştığı önceden duyurulmuştu.⁴ Çin'in Taliban'ı tanımada gecikmesini, örgütün Bamyan'ı ele geçirdiğinde buradaki 4. ve 5. yüzyıllara ait Buda heykellerini havaya uçurmasına bağlayanlar var. Taliban liderleri; 90'lı yıllardan ders çıkararak dünyaya kadın hakları da dâhil insan haklarına saygılı, hoşgörülü, kız çocuklarının eğitim almasını destekleyen ılımlı bir profil yansıtmaya çalışmaktadır. Bunda Batı başkentlerindeki muteber üniversitelerden mezun, yabancı dil bilen ve dünyayı tanıyan kadrolara sahip olmalarının yanı sıra kendilerini yönlendiren istihbarat servislerinin de rolü olmalıdır.

Taliban her ne kadar Afganistan ve Pakistan'la sınırlı, Peştü etnik kökenine dayalı bir hareket olsa da (Yeğın, 2015, s. 56) çok etnikli bir yapıya sahiptir. Özellikle 2010'lardan itibaren yabancı uyruklu Uygur, Çeçen, Özbek, Tacik, Kazak, Kırgız, Türkmen kökenli çok sayıda

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=ELrMM27L0gA>

² https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4810299

³ <https://ria.ru/20210712/taliby-1740896115.html>

⁴ <https://islamabadpost.com.pk/taliban-battles-its-way-into-key-afghan-city/>

militan örgüt saflarına katılmıştır.⁵ Köktendinci anlayışın Fergana Vadisi dışında, Orta Asya ülkelerinde sosyolojik taban bulması pek mümkün değil (Roy, 2000, s. 214) ama bu grupların propaganda çalışmaları ve şiddet içeren faaliyetleri Orta Asya ülkelerinde kaçınılmaz olarak bir güvenlik tehdidi oluşturacaktır. Aynı durum, Rusya Federasyonu için de geçerlidir. Afganistan'da yerleşik tek radikal örgütün Taliban olmadığını da akıldan çıkarmamak gerekir.

Afganistan'daki istikrarsızlık ortamını ve Taliban ilerleyişini ulusal güvenlikleri bakımından tehdit olarak algılayan Orta Asya liderleri yoğun bir ziyaret ve telefon diplomasisi içerisinde olmuştur. Görüşmelere Çin, Hindistan, Pakistan, İran, Rusya gibi ülkelerin yanı sıra Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) ve Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) de katılmıştır. Orta Asya liderleri arasındaki diplomasi trafiğini hızlandıran gelişmelerden biri de ABD'nin Afganistan Özel Temsilcisi Zalmay Halilzad'ın 2021 Haziran'ı ortalarında Kazakistan'a yaptığı resmî ziyarettir. Halilzad, resmî görüşmelerine henüz başlamadan 13 Haziran'da başkent Nur Sultan'da katıldığı çevrimiçi basın toplantısında, Orta Asya liderleri ile yapacağı görüşmelerde ABD'nin üs talebinin de ele alınacağını açıklamıştır.

1.1. Özbekistan

Özbekistan'ın Afganistan'la sınırının olduğu tek yer Belh vilayetidir. Vilayet merkezi Mezar-ı Şerif ile birlikte bölgenin önemli bir bölümü uzun yıllardır Taliban saldırılarına karşı ciddi bir direnç göstermiştir. Taliban'ın, Özbeklerin ve Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Afganistan'ın kuzeyinde (Güney Türkistan) 1990'ların ikinci yarısında olduğu gibi, Mareşal Raşid Dostum liderliğindeki Özbek kuvvetleri ile Ata Muhammed Nur liderliğindeki Tacik güçlerinden çok ciddi bir direnç göreceği düşünülmüştür. Ancak Taliban militanlarına karşı birlikte çarpıştıkları Afgan ordusuna bağlı subayların ve askerlerin komplosuna maruz kalan bu ikili beklenen direnişi gösteremeyip sınırın Özbekistan tarafına geçmek zorunda kalmışlardır. Taliban'ın Afganistan'ın kuzeyini ele geçirmesine, komşu Özbekistan ve Tacikistan hükümetleri doksanlı yıllardakinin aksine sessiz kalmışlardır. Afgan hükümetine bağlı güçlerle Taliban militanlarının çatıştığı günlerde Özbek Dışişleri Bakanlığı, sık sık yaptığı açıklamalarda; Afganistan'ın özellikle kuzeyindeki gelişmelerin yakından ve endişeyle takip edildiğini, sorunların güç kullanma yoluyla değil de görüşmeler yoluyla çözümlenmesi gerektiğini, Özbek topraklarına geçmeye yönelik her türlü girişimin bertaraf edileceği ve sınırı ihlal edenlere karşı sert önlemler alınacağını yinelemiştir. Özbekistan, Taliban saldırılarından kaçarak kendi topraklarına giren Afgan askerlerini geri gönderme tavrını benimsemiştir.

⁵ <https://www.dw.com/ru/katarskij-spisok-talibov-est-li-v-nem-uzbeki-i-tadziki/a-54528848>

1.2. Tacikistan

Afganistan'daki krizi en yakından hisseden, tehdit algısı en yüksek ülke Tacikistan'dır. Afganistan'da yaşananlar, Tacik basınının bir numaralı gündem maddesidir. Tacik Güvenlik Konseyi, 5 Temmuz 2021 tarihli toplantısında sınır bölgelerinde güvenliğin sağlanması amacıyla tedbirlerin artırılması, sınır boyuna 20 bin yedek askerin konuşlandırılması kararını almıştır.⁶ Tacikistan, 23 Eylül 2013 tarihli "Tacik-Afgan sınırını güçlendirmek için Tacikistan Cumhuriyeti'ne yardım" kararına istinaden tam üyesi olduğu KGAÖ'nü Afganistan sınırında gerekli önlemleri almak üzere göreve davet etmiştir.⁷ Rus lider Putin, Tacikistan'a hem ikili formatta hem de KGAÖ kapsamında gerekli desteği sağlamaya hazır olduklarını açıklamış, Dışişleri Bakanı Lavrov ise Rusya'nın KGAÖ bünyesinde Afganistan-Tacikistan sınırında bir askerî birlik konuşlandıracağını duyurmuştur. Taliban'ın Kâbil'i ele geçirdiği günlerde Rusya ile Tacikistan ortak askerî tatbikat da yapmıştı. Duşanbe, ülkesine kaçan Afgan askerleri konusunda daha yumuşak bir tavır içinde olmuştur. Örneğin, çatışmaların yoğunlaştığı yaz aylarında 2300 kaçak Afgan askerini geçici olarak misafir edip tıbbi yardımda bulunmuş ve sonra bu askerleri hava yoluyla Kâbil'e geri göndermişlerdir.⁸ Ancak temmuz ayı ortasında Tacikistan'a sığınan 345 Kırgız vatandaşını misafir etmeyi değil, Afganistan'a geri göndermeyi tercih etmişlerdir. Tacik makamlar, binlerce mülteci kabul etmeye hazır olmaları gerektiğini de açıklamışlardı.⁹ Tacikistan, Rusya'yla olduğu kadar Çin'le de çok yakın siyasi, askerî ve ekonomik ilişkilere sahiptir. Güvenlik kaynaklı doğrudan bir tehdit ortaya çıkmadığı takdirde ve ticari çıkarlarının zarar görmemesi durumunda Taliban'ın Afganistan sahinde hâkimiyet sağlamasını çok fazla sorun etmeyecektir. Nitekim Tacikistan Ulaştırma Bakanlığı, Taliban'ın ele geçirdiği sınır kapılarında örgütten kaynaklanan herhangi bir sorun yaşamadıklarını açıklamıştır. Tacikistan, Özbekistan'la Türkmenistan'ın aksine Taliban'la görüşmeyi hiçbir zaman kabul etmemiş, yalnızca Afgan yönetimini muhatap almıştır.

1.3. Kırgızistan

Kırgızistan, Afganistan'a sınırı bulunmadığından Taliban tehdidini doğrudan hissetmemektedir. Kırgız yönetimi, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü üyesi olduğundan Tacikistan toprakları herhangi bir saldırıya uğradığında bu ülkeye yardım etmekle yükümlüdür. Ulusal Güvenlik Komitesi Başkanı Kamşıbek Taşiyev, Bişkek'te düzenlediği basın toplantısında Kırgızistan'ın KGAÖ çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getireceğini

⁶ <http://president.tj/ru/node/26124>

⁷ <https://fergana.ru/news/122387/>

⁸ <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/servicemen-who-fled-taliban-tajikistan-being-brought-back-fight-afghan-govt-2021-07-06/>

⁹ <https://www.currenttime.tv/a/31319013.html#player-start-time=33.305803>

açıklamıştır.¹⁰ 2021 Nisan'ı sonunda yaşanan ve çok sayıda insanın hayatını kaybettiği Kırgız-Tacik sınır çatışması hesaba katılacak olursa Kırgızistan'ın bu tavrı önemlidir.

1.4. Türkmenistan

“Tarafsızlık” statüsüne sahip Türkmenistan, Afganistan’daki çatışmaların dışında kalmaya özen göstermiştir. Fakat 2014 Şubat’ında sınırı geçip Türkmen topraklarına giren Taliban militanlarının 6 Türkmen sınır muhafızını öldürmesi unutulmadığından bir yandan Afganistan sınırına yakın Serhatabad bölgesindeki birlikler ağır silahlarla teçhiz edilirken¹¹ öte yandan sınır bölgelerindeki halk arasında millî bilinci uyandırma faaliyetleri yürütülmüştür.¹² Türkmenistan, mülteciler konusunda en katı tavır sahibi ülkedir ve kaçak Afgan askerlerinin ülkeye girişine asla izin vermemiştir. Örneğin, 2019 Mart’ında Türkmen sınır kuvvetleri; Badgis ili Murgab ilçesindeki Taliban saldırısından kaçıp Türkmenistan’a girmeye çalışan yaklaşık 100 Afgan askerini geri çevirmiştir. Geri çevrilen askerler Taliban’ın eline geçmiştir.¹³ Türkmenistan, Taliban’la görüşmeler yürütmektedir. Bu görüşmelerin en önemli gündem maddesi hiç kuşkusuz Türkmenistan, Afganistan, Pakistan ve Hindistan’ı kapsayan TAPI doğal gaz boru hattı ile TAP elektrik ve fiber optik iletişim hattı projelerinin güvenliğidir. TAPI ile ilgili mevcut sorunların üstüne bir de Afganistan’daki kriz eklenince Türkmenistan oldukça zor durumda kalmıştır.

1.5. Kazakistan

Kazakistan’ın Afganistan’la sınırı olmadığından Kazak güvenlik bürokrasisi için bu ülkeden doğrudan bir tehdit algılaması söz konusu değildir. Afganistan’da yaşayan Kazak sayısı da son derece azdır. Buradaki Kazakların neredeyse tamamı “Oralmanlar” siyaseti doğrultusunda Kazakistan vatandaşlığına alınmıştır. Kazakistan, meseleye Orta Asya’nın güvenlik ve istikrarı bağlamında yaklaşmaktadır. ABD’nin üs ve mültecileri kabul etme talepleri olmasaydı Kazak devleti krizin biraz daha uzağında kalabilirdi. Zalmay Halilzad’ın 14 Haziran’da Nur Sultan’a yaptığı ziyaret, Kazakistan’ı bazı konularda inisiyatif almaya yöneltmiştir. Kazakistan diğer Orta Asya ülkeleri gibi Taliban’la değil, umumiyetle Afgan yönetimiyle ilişki içinde olmuş, bu ilişkiler daha ziyade NATO faaliyetleri kapsamında yürütülmüştür. Kazakistan, Afganistan’daki sorununun güç kullanımı yoluyla değil, öncelikle ekonomik ve insani yardımın artırılması yoluyla çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Örneğin Kazaklar, 2008 yılında Samangan vilayetinde okul, Bamyan vilayetinde hastane inşası ve

¹⁰ <https://rus.azattyk.org/a/31347257.html>

¹¹ <https://turkmen.news/news/reinforcing-afghan-border/>

¹² <https://www.azattyq.org/a/31352586.html>

¹³ <https://www.nytimes.com/2019/03/17/world/asia/afghanistan-soldiers-taliban-turkmenistan.html>

Kunduz-Talukan asfalt yolunun onarımı projelerinin gerçekleşmesi için Afganistan'a 2.380.000 \$ tutarında mali destek sağlamıştır. Ayrıca insani yardım olarak Afganistan'a yaklaşık 15.000 ton gıda ulaştırmış, Afgan öğrenciler için 50 milyon dolar tutarında bir eğitim programı uygulamaya koymuştur. Bin Afgan genci bu program sayesinde Kazak yüksek eğitim kurumlarında öğrenim görme imkânına kavuşmuştur.¹⁴ Yine bu eğitim programı sayesinde, Afganistan'da yaşayan etnik Kazakların eğitim için Kazakistan'a gidebilmeleri mümkün olmuştur.

Afganistan ve Kazakistan hükûmetleri, 2021 Mayıs'ında; "ortak askerî tatbikatlar, askerî tıp alanında iş birliği, askerî personelin eğitimi, lojistik, teknik araç-gereç desteği ve ayrıca iki ülkenin istihbarat servisleri arasında dayanışma"yı öngören bir ikili askerî iş birliği anlaşması imzalamıştır. Anlaşma, Afganistan İslam Cumhuriyeti Millî Güvenlik Kurulunun resmî twitter hesabından duyurulmuştur.¹⁵ Sessiz sedasız imzalanan bu anlaşmaya Kazak medyası pek ilgi göstermemişti. Oysa iki ülke arasındaki anlaşmanın taslak metni daha önce "Açık Hükûmet Portalı"nda yayımlanmıştı.¹⁶ Mayıs ayı ortasında hazırlanan anlaşma metninin Halilzad'ın ziyaretinin hemen akabinde onaylanması dikkat çekicidir. 17 Haziran'da Afganistan'dan bir hükûmet heyeti Nur Sultan'ı ziyaret etmiştir. Afganistan Millî Güvenlik Danışmanı Hamdullah Muhib, Kazakistan Dışişleri Bakanı Muhtar Tleuberdi ile bir araya gelmiş, iki ülke arasındaki iş birliği alanlarının genişletilmesi hususu ele alınmıştır.¹⁷ NATO ve ABD yönlendirmesi ile imzalandığı neredeyse kesin olan bu askerî anlaşmaların, Taliban hâkimiyetindeki Afganistan İslam Emirligi'ni bağlamayacağı ortadadır.

Kazak Savunma Bakan Yardımcısı Timur Dandibayev, 9 Temmuz 2021'de düzenlediği basın bilgilendirme toplantısında, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü üyesi bir ülkenin yardım için KGAÖ Karargâhı'na başvurması ve Kazakistan Parlamentosu ile KGAÖ Konseyinde ortak bir karar alınması hâlinde Kazakistan'ın, Afganistan sınırındaki durumu istikrara kavuşturmak adına Orta Asya ülkelerine askerî birlik göndermeye hazır olduğunu bildirmiştir.¹⁸ Tacikistan'ın bu yöndeki başvurusuna yukarıda değinmiştik.

Ayrıca Kazakistan; Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan gibi Güney Asya ile yakın ekonomik ilişkiler içinde olmadığından Afganistan topraklarından geçen ticaret yolları

¹⁴ https://forbes.kz/process/expertise/taliban_i_tsentralnaya_aziya_partnerstvo_ili_konfrontatsiya

¹⁵ <https://twitter.com/NSCAfghan/status/1405766590210080768>

¹⁶ <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=8752972>

¹⁷ <https://afghanistan.ru/doc/143481.html>; <https://fergana.site/news/122260/?country=kz>

¹⁸ <https://www.azattyq.org/a/31350309.html>

Kazakların ilgi alanı içerisinde bulunmamaktadır. Afgan krizinin, Kazakistan gündeminin alt sıralarında yer aldığını da ekleyelim.

1.6. Bölge Dışı Aktörlerin Tavrı

Taliban'la öteden beri diyalog içerisinde olan ABD, Çin, Pakistan, İran gibi ülkelerin Taliban ilerleyişi karşısındaki serinkanlı pozisyonları dikkatlerden kaçmamıştır. Bu nedenle, Taliban'ın ABD ile yaptığı gizli bir anlaşma doğrultusunda hareket ettiği düşüncesi, diplomasi koridorlarında ve Afganistan analistleri arasında yüksek sesle dile getirilmiştir. 2021 Nisan'ında İstanbul'da gerçekleştirileceği duyurulan ve Taliban liderlerinin katılmayacak olması nedeniyle ertelendiği ileri sürülen Afganistan Barış Süreci Konferansı'nın bir benzerinin İran'da yapılması ve ardından Katar merkezli Taliban Siyasi Büro temsilcilerinin Moskova'da Rus makamları ile görüşmeler yürütmesi ve Türkiye'nin Karzai Hava Limanı'nı işletme kararına altı maddelik bir açıklamayla karşı çıkması aktörlerin politikaları hakkında zihin açıcı olmuştur.

1.6.1. Rusya

Afganistan krizi konusundaki KGAÖ inisiyatiflerini Rusların, ŞİÖ girişimlerini ise Çin'in hanesine yazmak, Çin'le Rusya'nın örtülü bir rekabet içinde olduğunu görmek gerekir. ABD sonrası liderlik tartışmasız olarak Çin'in eline geçecektir. Rusya'nın, arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya'da Çin'in gerisinde kalmayı hazmetmesi beklenemez. Rusya'ya yönelik sert politikaları nedeniyle bu konjonktürün oluşmasında ABD'nin önemli payı vardır. Yine de orta vadede Rusya'nın Çin'e karşı ABD ile yakınlaşmak zorunda kalacağı kanaatindeyiz. ABD, hızlı çekilme hamlesiyle öncelikle Çin'i, ikinci planda da Rusya'yı Afganistan bataklığına çekmeyi hedeflemiştir. Çin, ekonomik gerekçelerle, Rusya ise Orta Asya'daki nüfuzunu kaybetme tedirginliğiyle Afganistan krizine müdahil olmak zorundadır. Ancak Rusya'nın Orta Asya satranç tahtasına tüm gücüyle odaklanması çok da olası değildir. Askerî gücünü Baltık, Belarus ve özellikle Ukrayna bölgelerinde yoğunlaştırması gereken ve Karadeniz'de başta İngiltere olmak üzere Batılı güçlerin meydan okumalarına muhatap olan Rusya'nın büyük bir askerî güçle Afganistan sahasında boy göstermesi mümkün görünmüyor. Rusya, doğrudan kendi toprak bütünlüğünü ilgilendiren güvenlik tehditleri ile Orta Asya'daki nüfuzunu koruma seçenekleri arasında bir tercih yapmak zorundadır. Şu anda ABD ile ilişkileri oldukça gergin seyreden Rusya'nın en nihayetinde ABD'nin Çin'e karşı yürüttüğü "çevreleme" politikalarına uyum sağlayıp ABD ile aynı safta yer alacağı kanısındayız. Çünkü Çin'in, Rusya'nın Sibiryaya bölgesindeki demografik istilası ve Asya-Pasifik'te Rusya'yla girmek durumunda olduğu rekabet, iki ülkeyi yol ayrımına götürecektir. Elbette bunu,

Avrasyacılar ve *Batıcılar* olarak ikiye ayrılan Rus elitinin iç mücadelesinin sonucu belirleyecektir. Batıcılar olarak adlandırdığımız bu grubun içinde Rusya'nın geleceğini Avrupa'da görenler kadar "tekdünyacı" lobiler de mevcuttur. (Dugin, 2005, s. 265-276) Putin, Çin'le imzaladığı ekonomik ve askerî anlaşmalar ("Sibirya'nın Gücü" doğal gaz boru hattı vb.) nedeniyle iç kamuoyunda çok sert şekilde eleştirilmekte, Sibirya topraklarını Çin'e armağan etmekle suçlanmaktadır.

1.6.2. Çin

Çin, kendisini süper güç konumuna getiren şeyin üretim hamlesi ve ekonomik büyüme olduğunu çok iyi bilmektedir. Bir Kuşak Bir Yol Girişimi kapsamında 2040 yılına kadar gerçekleştireceği ulaşım, lojistik ve altyapı hamleleriyle dünyanın en büyük ekonomisi olma hedefine ulaşması normal şartlarda beklenebilir. Fakat ABD'nin, şartları anormale dönüştürmeye karar verdiğine dair işaretler kendini göstermektedir. ABD'nin Afganistan'daki varlığını şiddetle eleştiren Pekin, tıpkı Moskova gibi, ABD'nin Afganistan'dan alelacele çekilmesini, bölgedeki istikrarı bozacağı gerekçesiyle sertçe eleştirmiştir. ABD, Afganistan'dan hızla çekilerek Çin'i pek alışkın olmadığı askerî alana çekmektedir. Çin belki de "İmparatorluklar Mezarlığı" diye nitelenen bir coğrafyada kendini son derece karmaşık bir çatışma ve terör ortamının içinde bulacak. Bu çatışmaların, Çin'in onlarca yıldır demir yumrukla yönettiği Doğu Türkistan topraklarına yansımaları uzak bir ihtimal değildir. Çin bugüne kadar enerjisini sadece ekonomik büyümesine harcarken ABD, dünya jandarması rolünün bedeli olarak trilyonlarca doları ülkesi dışındaki çıkarları için harcamaktan çekinmemiştir. Büyük kayıplara uğramış, ciddi bedeller ödemiş; Vietnam, Afganistan, Irak sendromlarını yaşamak zorunda kalmıştır. Sahne artık Çin'in. Çin, Ding Şiaoping döneminde izlediği "gücünü saklama" stratejisini terk ederek ekonomik çıkarlarını güvence altına almak için Afganistan'da inisiyatif almak durumundadır. Çin Komünist Partisinin kuruluşunun 100. yılı törenlerinde Mao'nun kıyafetiyle dünyaya mesaj veren Çin lideri Şi Cinping, bu zorlu mücadeleye hazır ve istekli olduğunu göstermiştir. Aslında Çin, "gücünü gösterme" stratejisine geçeli birkaç yıl oldu denebilir. 26 Aralık 2017'de başlatılan ve sonuncusu 3 Haziran 2021'de gerçekleştirilen "Çin-Pakistan-Afganistan Üçlü Diyalogu"nun¹⁹ ana gündem maddeleri "Afganistan'ın toprak bütünlüğü, Pakistan-Afganistan ilişkileri, Bir Kuşak Bir Yol'un güvenliği, Çin'in Afganistan'la imzalamak istediği askerî-güvenlik iş birliği anlaşması" idi. Diyalog kısa sürede meyvesini verdi: Çin devlet aklı, 2018'de Afganistan'la askerî iş birliği adı altında, ülkenin kuzeydoğusunda yer alan Badahşan eyaletine bağlı Vahan

¹⁹ https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1522541.shtml; <http://mofa.gov.pk/3rd-round-of-china-afghanistan-pakistan-foreign-ministers-dialogue/>

(Wakhan) Koridoru'nda inşa ettiği dağ tugayı eğitim kampı ile bugünlerin hazırlığını yapmaya başlamıştı bile. Çin; bir tabur askerini yerleştirdiği bu askerî eğitim kampı aracılığıyla Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ne uzaklığı 350 km olan Wakhan Koridoru'nu (genişliği 13-65 km) denetimi altına alarak ilk stratejik hamlesini yapmıştı.²⁰ Eğitim kampı, sözde terörle mücadele amacıyla kurulmuştu. Çin, üste konuşlanmak üzere silah ve teçhizatla birlikte bir tabur asker gönderecek, bunlar Afgan meslektaşlarına eğitim verecekti.²¹ Afganistan Savunma Bakanlığı Sözcüsü Devlet Veziri; üs için gerekli silah, teçhizat, üniforma, malzeme, araç gereç gibi tüm ihtiyaç maddelerinin ve finans giderlerinin Çin tarafından karşılanacağını açıklamıştı.²² Kampın inşası sırasında Afgan hükümetine 70 milyon doların üzerinde para yardımı yapıldığı da iddialar arasındaydı.²³ Pekin'deki Afgan büyükelçiliği, haberi yapan gazeteye gönderdiği faksta, Çin'in Afganistan'ın terörle mücadele çabalarını hızlandırmak için ülkenin kuzeyinde bir dağ tugayı kurmasına yardım ettiğini ancak Afgan topraklarında Çinli askeri personel olmayacağını söylemişti. Büyükelçilik, Afgan hükümetinin Çin'in yardımını takdir ettiğini ve ayrıntı vermeden iki ülke ordularının yakın koordinasyon içinde çalıştığını belirtiyordu. Çin Dışişleri ve Savunma Bakanlığı yetkilileri de üs iddialarını reddedip bir ikili askerî-güvenlik anlaşması kapsamında Afganistan tarafına bir miktar yardım sağladıklarını, ayrıca iki ülkenin Afganistan'ın ve genel olarak bölgenin güvenliğini, istikrarını korumak için ortak çabalarını sürdürmeye istekli olduğunu vurgulamıştı.²⁴ Yapılan açıklamaların satır aralarına dikkat edilecek olursa Çin'in inşa ettiği üssü "askerî iş birliği" kılıfına sokmaya çalıştığı açıktır. Pekin için Wakhan Koridoru, istikrarsız Afganistan topraklarından İslam Devleti'ne (İŞİD) bağlı Horasan Emirliği, El-Kaide, Türkistan İslam Partisi gibi aşırılık yanlısı örgütlerin Uygur bölgesine sızabileceği bir geçiş noktası ve kendisi için hayati öneme sahip bu bölgeyi artık kontrolü altına almış durumda. Çin'in ikinci hamlesi ise Wakhan Koridoru'nun hemen üstünde, Doğu Pamir'de, Afganistan sınırına yakın bir Tacik kasabasında gizli bir karakol kurmak şeklinde olmuştur. Dünya kamuoyu bu karakolun varlığından 2019 Şubat'ındaki Washington Post röportajıyla haberdar olmuştu. Gazete; uydu fotoğrafları, bölgeye gönderdiği muhabirlerin çektiği fotoğraflar ve bizzat karakolda görevli Çinli askerlerle yapılan kısa mülakatlarla Tacikistan'ın

²⁰ <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2161745/china-building-training-camp-afghanistan-fight>; <https://thediplomat.com/2018/01/chinas-military-base-in-afghanistan/>;

²¹ <https://thediplomat.com/2018/08/with-rumored-training-camp-chinas-afghanistan-presence-set-to-grow/>;

²² <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2161745/china-building-training-camp-afghanistan-fight>; <https://thediplomat.com/2018/01/chinas-military-base-in-afghanistan/>;

²³ <https://thediplomat.com/2018/08/with-rumored-training-camp-chinas-afghanistan-presence-set-to-grow/>

²⁴ <https://www.fergananews.com/news/27754>

²⁵ <https://www.inkstonenews.com/china/china-fund-construction-anti-terrorist-training-camp-afghanistan/article/2161869>

²⁶ <https://www.reuters.com/article/us-china-afghanistan/china-denies-plan-to-build-military-base-in-afghanistan-idUSKBN1FE196>; <https://www.reuters.com/article/us-china-afghanistan-idUSKCN1LF13H>

Afganistan sınırındaki bu gizli üssün varlığını kanıtlamış oldu. Habere göre, karakol yakınlarındaki kasaba pazarına alışveriş için inen Çinli askerlerin üniformalarında Sincan Uygur Özerk Bölgesi terörle mücadele birliklerinin arması vardı.²⁵ Bölgeye giden Washington Post muhabirlerinin istihbarat elemanı olup olmadığı ise ayrı bir konudur. Çin'in Afganistan ve Tacikistan'da askerî üslere sahip olduğu iddiası, gerek Çin Dışişleri ve Savunma Bakanlığı yetkililerince gerekse Çin'in Afganistan Büyükelçiliği görevlilerince yalanlanmış olsa da durum ortadadır.

Üçüncü hamle Orta Doğu'da yapıldı. Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi; Suriye, Mısır ve Cezayir'i içeren dört günlük Orta Doğu turunun ilk durağı olan Şam'a resmî bir ziyaret gerçekleştirdi. Yi'nin Orta Doğu turunun, Orta Asya'ya gerçekleştirdiği gezinin hemen sonrasına rastlaması dikkat çekicidir. Yi, 16 Temmuz 2021'de Taşkent'te gerçekleştirilen *Orta ve Güney Asya: Bölgesel Bağlantısallık, Sinamalar ve Fırsatlar* adlı uluslararası konferans sırasında çok sayıda ülkenin dışişleri bakanı ile görüşmeler gerçekleştirmişti. Çinli bakanın ilgisinin, Afganistan meselesini görüştüğü Orta Asya'dan sonra Orta Doğu'ya yönelmiş olması iyi analiz edilmesi gereken bir durum. Wang Yi'nin Orta Doğu gezisinin çok önceden planlandığını sanmıyoruz. Bilakis bu gezi, ABD'nin Afganistan'dan çekilme sürecinin hızlandığı ve Taliban'ın ülkenin neredeyse %85'inde kontrolü sağladığı konjonktürün ürünüdür.

Dördüncü dönem Suriye Devlet Başkanlığı yemin töreninin ardından Beşar Esad'la bir araya gelen Wang Yi'nin Şam ziyareti, üst düzey bir Çinli yetkilinin 2012 yılından bugüne Suriye'ye gerçekleştirdiği ilk ziyaret olması bakımından da önemli. Toplantı sonrası yapılan açıklamalarda altı çizilen hususlar şunlardır:

- Suriye; Tayvan, Sincan Uygur Özerk Bölgesi ve Hong Kong meselelerinde koşulsuz bir şekilde Çin'in yanındadır.
- Suriye'nin Bir Kuşak Bir Yol Girişimi'ne katılma isteği Çin tarafından memnuniyetle karşılanmış, teknik görüşmelerin bir an evvel başlatılması konusunda mutabakata varılmıştır.
- Çin, Suriye'de rejim değişikliğine kesinlikle karşıdır ve bu yöndeki her türlü girişimin karşısında yer alacaktır. Suriye'ye yönelik her müdahale geçmişte nasıl başarısız olmuşsa, bundan sonra da başarılı olamayacaktır.
- Çin, Suriye'yi her türlü terörle mücadelesinde güçlü bir şekilde desteklemektedir ve terörle mücadele yeteneğini geliştirmesine yardımcı olmak için iletişimi ve iş birliğini güçlendirme konusunda isteklidir.²⁶

²⁵ https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/in-central-asias-forbidding-highlands-a-quiet-newcomer-chinese-troops/2019/02/18/78d4a8d0-1e62-11e9-a759-2b8541bbbe20_story.html

²⁶ <https://www.globaltimes.cn/page/202107/1228958.shtml>

Çin Dışişleri Bakanı Yi'nin vurguladığı, “Suriye’yi her türlü terörle mücadelesinde güçlü bir şekilde destekleme ve terörle mücadele yeteneğini geliştirme konusunda yardım ve iş birliği” kararlılığı önümüzdeki dönemde Türkiye ile Çin’i karşı karşıya getirebilir. Zira Çin’in hedef aldığı cihatçı militan grupların üslendiği İdlib, Türkiye’nin kontrolünde. Çin, buradaki cihatçı militanların tasfiyesi ve şehrin kontrolünün Suriye rejim güçlerine devredilmesi yönünde Türkiye’ye baskı yapacaktır. İdlib konusunda öteden beri Rusya ile sıkıntılar yaşayan Türkiye’nin, Moskova ile Pekin’in birlikte hareket etmeleri durumunda İdlib’deki varlığını koruyup koruyamayacağı önümüzdeki günlerin sıcak gündem maddelerinden biri olmaya aday. Bilindiği üzere Çin, Türkiye’nin Suriye’nin kuzeyinde gerçekleştirdiği Fırat Kalkanı ile Barış Pınarı harekâtlarına karşı çıkmıştı. Bugüne dek söylem düzeyini pek geçmeyen Çin itirazının, yeni konjonktürde farklı boyutlara taşınması olasıdır.

Orta Doğu, artık Çin diplomasisinin en önemli alanlarından birine dönüşmüştür. Çin, bundan böyle Ortadoğu’nun siyasi ve güvenlik işlerine daha aktif olarak katılmak durumundadır. Çünkü ABD’nin çekilmesiyle birlikte Afganistan’da yeniden hareket geçebileceğinden çekinilen İslam Devleti-Horasan Emirliği, El-Kaide, Türkistan İslam Partisi gibi cihatçı örgütlerin ana üssü Orta Doğu, özellikle de İdlib’dir. Çin, bu örgütleri kaynağında imha etmek için Suriye başta olmak üzere Orta Doğu ülkeleri ile yakın iş birliği geliştirecektir. Borç diplomasisi, Bir Kuşak Bir Yol Girişimi ve ticari anlaşmalar aracılığıyla Çin’in Orta ve Güney Asya’da oluşturmaya çalıştığı “Pax-China”nın güvenliği ve istikrarı bu örgütlerin etkisizleştirilmesiyle mümkündür. Bir Kuşak Bir Yol’un can damarı olan Gwadar Limanı’nın güvenliği ise Orta Doğu’dan ve bilhassa İdlib’den başlar.

2. ABD’nin Orta Asya’da Bir Askerî Üsse İhtiyacı Var mı?

2.1. 11 Eylül 2001: NATO ve ABD, Orta Asya’da

Taliban’ın sahneye çıktığı 90’lı yılların ortalarında Orta Asya liderleri, meydana gelen güvenlik riskleri dolayısıyla endişe duymaya başlamışlardı. Türkmenistan, tarafsızlık statüsü gereği, olayların dışında kalarak Afganistan’daki gruplarla diyalog kurmayı başarmıştı. Özbekistan ile Tacikistan, Taliban karşıtı Kuzey İttifakı içinde yer alan Özbek ve Tacik grupları desteklediklerinden Taliban’la çatışma noktasına gelmişlerdi. 1996 Eylül’ünde Taliban, Kâbil’i ele geçirince Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan Taliban tehdidine karşı birleştiler. 2001 yılına gelindiğinde Taliban, artık Afganistan’ın neredeyse tamamına hâkimdi. El Kaide’nin 11 Eylül saldırıları bir bakıma Orta Asya ülkelerini rahatlatan bir gelişme olmuştu. Çünkü Taliban ve diğer radikal örgütlerden kaynaklanan tehditlerle artık Batı İttifakı muhatap olacaktı. Washington ile müttefikleri, Orta Asya ülkelerinden beklediği desteği fazlasıyla aldı: Kazakistan, Hazar’dan Afganistan’a ulaşan

askerî nakliye hattını (NDN); Kırgızistan, Manas; Özbekistan, Karşı-Hanâbâd ve Tacikistan, Kulyab (Kulab) hava üslerini Terör Karşıtı Koalisyonunun hizmetine sunmuştu. Almanlar, Özbekistan'ın Tirmiz şehri yakınlarında bir askerî üste konuşlandı, Fransız birlikleri ise Duşanbe yakınlarındaki Ayni Havaalanı'ndaki hava üssünü kullanmaya başladı. Türkmenistan, tarafsızlık statüsüne bağlı kalarak Koalisyon güçlerine herhangi bir üs sağlamadı. Afganistan, ABD'ye Orta Asya coğrafyasına meşru, hacimli ve kolay bir giriş imkânı sağlamıştı. Afganistan'dan çekilen ABD, şayet bölge ülkelerinden birinde herhangi bir üs elde edemezse Orta Asya'ya askerî varlığıyla bir daha dönememe tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Orta Asya hükûmetlerinin Batılı güçlere yardıma istekli olmalarının geçerli nedenleri vardı. Türkmenistan haricindeki bölge ülkeleri, köktendinci Taliban militanlarının güneydoğu Afganistan'dan kendi ülkelerine doğru ilerleyişini endişeli gözlerle izlemekteydi. SSCB'den henüz ayrılmış bu ülkeler, bağımsızlıklarını pekiştirmek ve bölgedeki Rus nüfuzunu dengelemek için Batı'nın desteğine ihtiyaç duyuyordu. Üsler için ödenen kira bedelleri, aktarılan mali kaynaklar ve Washington'un 1992-1997 arasında Tacikistan'da yaşanan iç savaş sırasında Tacik yönetimine verdiği destek ve sağladığı insani yardım da gerekçeler arasında sayılabilir. Öte yandan NATO'nun Afganistan harekâtı, Rusya cenahında da olumlu algılanmıştı. Zira o sıralarda Şamil Basayev'e bağlı bağımsızlık yanlısı Çeçenler, Taliban'la yakın ilişki içindeydi. 2003'te Taliban'ı terörist örgüt ilan edip yasaklayan Rusya'nın yeni dönemde bu kararını gözden geçirmesi ve Taliban'a uyguladığı yaptırımları iptal etmesi beklenmelidir.²⁷

Bölge devletleri, ABD ve NATO'ya sağladıkları desteğin karşılığını fazlasıyla aldı. Örneğin o yıllarda çok popüler olan Özbekistan İslami Hareketi'nin lideri Namangânî, 2001 Kasım'ında Afganistan'ın kuzeyindeki Kunduz vilayetinde ABD askerlerince düzenlenen operasyonda öldürülmüştür.²⁸ Sonrasında Özbekistan İslami Hareketi bölünme noktasına gelmiş ve mensuplarının çoğunluğu Pakistan'daki aşiret bölgelerine kaçmıştır. Batı ittifakının cihatçı militanlara karşı düzenlediği operasyonlar, Orta Asya ülkelerinin güney sınırlarını istikrara kavuşturmuştu. Fakat NATO'nun, elde ettiği üsler aracılığıyla Orta Asya'da kalıcı bir pozisyona kavuşması olasılığı Rusya ile Çin'i rahatsız ediyordu.

²⁷ <https://fergana.ru/news/122407/>

²⁸ <https://ria.ru/20011119/17514.html>

2.2. Orta Asya'daki Batılı Askerî Üslerin Akıbeti Ne Oldu?

2001'den 2014'e kadar Orta Asya'daki üsleri kullanan Batılı koalisyon güçleri, üslerin işletilmesi konusunda olumsuz bir sicile sahiptir. Örneğin 2005 Mayıs'ında Özbek şehri Andican'da düzenlenen barışçıl protestolar, silahlı bir grubun göstericiler arasına sızmasıyla ayaklanmaya dönüşmüştü. Özbek makamları, asayişî sağlamak ve Özbekistan'ın, Kırgızistan'dan sonra "renkli devrim"i yaşayan ülke olmasını engellemek için aşırı güç kullandı. ABD ve Avrupa hükûmetleri, bunu şiddetle kınayarak bağımsız bir uluslararası soruşturma talep etti. Akayev'e yapılan operasyonun bir benzerinin kendisine karşı sahneye konduğunu gören Özbekistan lideri İslam Kerimov, 2005 Temmuz'unda toplanan ŞİÖ Zirvesi'nin de desteğiyle ABD'ye Hanâbâd üssünden çekilmesi için ultiatom verdi. Kerimov'un tepkisi bununla sınırlı kalmadı; Özbekistan, ayrıldığı KGAÖ'ne geri dönme kararı aldı ve parlamento, ülke topraklarında yabancı ülkelere askerî üs verilmesini yasaklayan bir kanunu kabul etti.

ABD birlikleri 2014'e kadar Bişkek'teki Manas hava üssünde konuşluydu. Kırgız Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in devrildiği 2005 "Lale Devrimi" ve 2010 Haziran'ındaki kanlı etnik çatışmalar ve akabinde gerçekleşen devrimlerle Batı'nın bir ilgisi olabilir miydi? Akayev'in halefi Kurmanbek Bakiyev'in 2009'da mali yardım karşılığında Moskova'ya verdiği ABD üssünü kapatma sözünü tutmaması Kremlin'i çileden çıkarmıştı. ABD ile üssün kiralanması anlaşmasını mali avantajlarla yenileyen Bakiyev, 2010'da Rusya'nın baskısıyla cumhurbaşkanlığından uzaklaştırıldı. Amerikan birlikleri Manas Üssü'nü 2014'te boşalttı. Aralık 2001'de Manas Uluslararası Havalimanı'nda kurulan ve **Kuzey Dağıtım Ağı** olarak adlandırılan ana nakliye ve lojistik merkezinin bir parçası olan Transit Nakil Merkezi de 11 Temmuz'da resmen kapanmak üzere 3 Haziran 2014'te Kırgızistan'a devredildi.²⁹ Fransızların Duşanbe yakınlarındaki Ayni Havaalanı'nda kullandığı üs 2013, Tacikistan'ın Kulyab Havalimanı'ndaki üs 2014, Özbekistan'ın Afgan sınırına yakın Tirmiz şehrinde bulunan Alman üssü ise 2015'te kapandı. NATO'nun, Kazakistan'daki Hazar-Afganistan askerî teçhizat nakliye üssü hâlen kullanımdadır ancak NATO'nun Afganistan'dan tamamen çekilmesi sonrasında bu Kuzey Dağıtım Ağı rotasının akıbeti, Kazak ve Özbek hükûmetlerinin vereceği kararlara bağlı olacaktır. ABD ve müttefiklerinin, Afganistan yönetimine desteklerinin süreceği yönündeki beyanlarının verildiği günlerde bu rotanın bir anlamı vardı. Ancak ABD ve müttefiklerinin Taliban yönetimindeki Afganistan'a asker ve

²⁹ <https://www.afcent.af.mil/News/Article/500211/transit-center-at-manas-hosts-transfer-ceremony/>

askerî teçhizat sokması söz konusu olamayacağından bu üssün varlık nedeni ortadan kalkmış demektir.

2.3. ABD'nin Yeni Üslere İhtiyacının Sebepleri

New York Times, 15 Nisan tarihli sayısında ABD'li yetkililerin bölgedeki üsleri kullanma talebiyle Kazakistan, Özbekistan ve Tacikistan yetkilileriyle temasa geçtiğini haber verdi.³⁰ Ardından 22 Nisan'da ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, resmî twitter hesabından Kazak ve Özbek mevkidaşlarıyla görüşmeler yaptığını duyurdu. Mesajlarda üs konusundan söz edilmiyordu ancak bu iki gelişme sonrasında ABD'nin Orta Asya ülkelerinden üs talebi hususu uluslararası kamuoyunda yeniden tartışılmaya başlandı. 8 Mayıs 2021 tarihinde aynı konuyu Washington Post, sayfalarına taşıdı.³¹ Her iki gazete de “Afgan hükûmetini desteklemek, Taliban hareketini kontrol altında tutmak ve diğer cihatçı örgütler hakkında istihbarat toplayabilmek için Afganistan'a komşu ülkelerde kurulacak üsleri bir mecburiyet olarak değerlendiriyordu. Savunma Bakanlığının Hint-Pasifik ilişkilerinden sorumlu Bakan Yardımcısı David Helvey, 12 Mayıs'ta Temsilciler Meclisi Silahlı Hizmetler Komisyonuna yaptığı açıklamada, ABD askerlerinin konuşlandırılması ya da gözlem faaliyetlerinin sürdürülmesi için Afganistan'ın komşularıyla henüz anlaşma yapılmadığını, Pentagon'un Afganistan'a yakın bölgeleri değerlendirdiğini bildirdi ancak ülke ismi vermedi. ABD Merkez Kuvvetler Komutanı Kenneth F.McKenzie, 20 Nisan'da Kongre'ye verdiği ifadede, Washington'un olası tehditlere yanıt vermek için askerî varlıklarını Orta Asya'da konuşlandırmaya devam edebilmesi için seçenekleri araştırdığını fakat henüz konuyla ilgili herhangi bir anlaşma yapılmadığını söyledi. Dışişleri Bakanlığı yetkilileri de Afganistan'ın komşularının, özellikle İslam Devleti-Horasan Emirliği ve El Kaide'den gelebilecek tehditler dâhil, uluslararası terörle mücadele konusunda ABD ile hemfikir olduklarının altını çizdi.³²

ABD'nin Afganistan Özel Temsilcisi Zalmay Halilzad, 2021 Haziran'ı ortalarında Kazakistan'a resmî bir ziyaret gerçekleştirdi. Halilzad, resmî görüşmelerine başlamadan bir gün önce 13 Haziran'da Kazak başkenti Nur Sultan'da katıldığı çevrimiçi basın toplantısında, Orta Asya liderleri ile yapacağı görüşmelerde ABD'nin üs talebinin de ele alınacağını bildirdi. Interfax ve Radio Liberti muhabirlerince yöneltilen “ABD, askerî birliklerini Orta Asya ülkelerinde konuşlandıracak mı? Eğer öyleyse, tam olarak nerede?” ve “15 Nisan tarihli New York Times, ABD'li resmî yetkililerin bölgedeki üsleri kullanma imkânları konusunda

³⁰ <https://www.nytimes.com/2021/04/15/us/politics/united-states-al-qaeda-afghanistan.html>

³¹ <https://www.wsj.com/articles/afghan-pullout-leaves-u-s-looking-for-other-places-to-station-its-troops-11620482659>

³² <https://www.amerikaninseesi.com/a/abd-orta-asyada-yeni-guvenlik-ortakliklari-arayisinda/5899650.html>

Kazakistan, Özbekistan ve Tacikistan idareleriyle temasa geçtiğini yazdı. Bu haberi yorumlar mısınız? ABD gerçekten Orta Asya ülkelerinde askerî üsler kurmayı düşünüyor mu? Evetse, bu tahminen hangi ülke olabilir?” şeklindeki soruları Halilzad şu sözlerle cevapladı:

Tüm bölgedeki, Orta Asya ve ötesindeki ve ayrıca Afganistan'a komşu diğer bölgelerdeki dostlarımız, partnerlerimiz ve müttefiklerimizle temas hâlindeyiz. Kalan güçlerin geri çekilmesi, Afganistan'a yönelik gelecekteki politikamız hakkındaki değerlendirmelerimizi paylaşıyor ve onlara “Amerikan askerleri gidiyor ama Amerika gitmiyor.” diyoruz. “Gelecekte barışı teşvik etmek ve Afganistan'ı desteklemek için birlikte nasıl çalışabiliriz ve ABD çekildikten sonra terör tehdidiyle birlikte mücadele etmek için neler yapabiliriz?” sorularına cevap arıyoruz. Henüz tartışma aşamasındayız. Görüşmelerin olumlu ve cesaret verici olduğunu söylemeliyim. Ancak şu anda herhangi bir şey duyurmak veya belirli ülkelerle, atılacak somut askerî adımlar konusunda kesin bir anlaşmaya vardığımızı söylemek için burada değilim.³³ IŞİD, bölge için büyüyen bir tehlikedir ve büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Taliban IŞİD ile savaşıyor, onlar düşman. IŞİD'e karşı savaşan Afgan hükûmeti, IŞİD'i bir tehdit olarak görüyor. Bu durumda Taliban ve hükûmet IŞİD'e karşı birlikte çalışırsa, Afganistan IŞİD tehdidiyle başa çıkmak için daha güçlü bir konumda olacaktır. Cevabımın ikinci kısmı, Kazakistan ile askerî de dâhil olmak üzere artan iş birliğini sağlayan mevcut belirsizlik göz önüne alındığında sigortaya ihtiyacımız olduğudur. ABD, Kazakistan ve bölgedeki diğer ülkelerin buna hazır olması gerekir.³⁴

Özel Temsilci'nin vurguladığı iki hususun altını çizmek gerekir: Birincisi; Halilzad, ABD'nin başından beri bölge ülkelerinin bağımsızlığını ve egemenliğini güçlü şekilde desteklediği vurgusuyla bölge liderlerine, “ABD'nin desteği olmadan bağımsızlığınız ve egemenliğiniz risk altına girer, bu nedenle üs ve mülteci kampı taleplerimizi dikkate alın.” demektedir. İkincisi; bölgedeki IŞİD ve diğer cihatçı örgütler zikredilerek, “Taleplerimizi karşılamazsanız, bu örgütler ülkeniz için güvenlik sorunu olacaktır.” uyarısında bulunmaktadır.

Peki, yirmi yıl sonra Afganistan'ı terk eden ABD'nin bölgede yeni üslere ihtiyacı var mı? Taliban, 2021 Ağustos ayının ortasında kendi liderlerinin dahi şaşıracağı biçimde tüm Afganistan'a hâkim olmuştur. ABD başkanına sunulan istihbarat raporları, ABD çekildikten sonra Afgan hükûmetinin Taliban saldırıları karşısında altı aydan fazla direnemeyeceğini bildirirken bu süre daha sonra üç aya, ardından birkaç haftaya çekilmiştir. Ancak ilginçtir ki Taliban'ın şehri kuşatmasının hemen akabinde Kâbil, örgüt militanlarına teslim edilmiştir. Bazı ABD'li eski üst düzey komutanlar ve senatörler, kimi Afgan bürokratlar; ABD'nin hava gücü desteği, özel kuvvetleri ile istihbarat ajanlarının güçlü baskısı olmadığı takdirde El-Kaide'nin Afganistan'a geri dönebileceği konusunda uyarılar yapmaktadır. Gerçekten de Batılı güçler ayrıldıktan sonra Afganistan, uluslararası cihatçı militanların komşu ülkelere

³³ <https://kz.usembassy.gov/ru/press-conference-with-ambassador-zalmay-khalilzad-ru/>

³⁴ <https://www.centralasian.org/a/31306069.html>

sıçrama tahtası olarak kullanacakları bir üsse dönüşebilir, daha doğru bir söyleyişle, dönüştürülebilir! Nitekim ABD Başkanı Biden, Beyaz Saray’da yaptığı bir konuşmada bu tehlikeye izin vermeyeceklerini ifade ederek “*Ülkemize kastedecek terör tehdidinin yeniden ortaya çıkmasını önlemek için terörle mücadele yeteneklerimizi ve bölgedeki önemli varlıklarımızı yeniden düzenleyeceğiz.*” açıklamasında bulunmuştur. Bu sebeple ABD’nin komşu Orta Asya ülkelerinde askerî üsler buldurması, gerektiğinde Afganistan’a hızla müdahale şansı taniyacaktır. Basra Körfezi, Katar ve Ürdün’deki hava üslerinden hatta Hint Okyanusu’ndaki uçak gemilerinden kalkacak uzun menzilli bombardıman uçakları veya fırlatılacak uzun menzilli seyir füzeleri, tespit edilen hedefleri vurabilir. Ancak uzun menzilli seyir füzeleriyle gerçekleştirilen saldırılarda başarı oranının düşük seviyelerde kaldığı önceden görülmüştür. Ayrıca zikredilen noktalardan kalkacak ABD bombardıman uçaklarına İran hava sahasının kapalı olması bu operasyonları yüksek maliyetli, yavaş ve etkisiz kılacaktır.

Taliban’ın ülkenin tamamında kontrolü sağlaması sonrasında, El-Kaide ve benzeri terör hücreleri hakkında haber toplayan yerel istihbarat ağı tamamen dağılmıştır. ABD medyasında “tercümanlar” diye adlandırılan bu istihbarat elemanları; Amerikalı personelin eğittiği, Taliban karşıtı özel bir silahlı oluşuma mensup olmalıdır. ABD, Taliban’ın açık hedefi olacaklarından, sayıları 20 bine yaklaşan bu insanları kurulacak “mülteci kampları”na yerleştirilmesi için komşu ülkelerle görüşmeler yürütmüş ama Rusya’nın baskıları nedeniyle bundan sonuç alamamıştır.³⁵ Bunlardan bazılarının, Kâbil düştükten hemen sonra ABD’nin gönderdiği özel uçakla Katar’a götürüldüğünü biliyoruz. ABD, ileride bir iç savaş çıkması durumunda Çin, Pakistan veya İran birlikleri Afganistan’a girdiği takdirde hem bu istihbarat elemanlarını hem de “Arbaki”³⁶ denen bu yerel polis güçlerini operasyonel bir araç olarak kullanacaktır. Zira ABD, Afgan yönetimine bağlı güçlerin Taliban karşısındaki etkisizliği ve neredeyse hiç savaşmadan şehirleri Taliban militanlarına teslim etmeleri dolayısıyla hayal kırıklığına uğramıştır. Sözde mülteci kampları, Rusya ve Çin’e yönelik elektronik istihbarat amacıyla da kullanılacağından Çin, Rusya ve İran, kamplara izin vermemesi için bölge ülkelerine baskı yapmaktadır. Bölge ülkelerinin liderlerine, “tercümanlar”ı ülkelere yerleştirmeyi kabul ettikleri takdirde bunu, ŞİÖ ve KGAÖ kapsamındaki yükümlülüklerin ve taahhütlerin ağır bir ihlali sayacaklarını açıkça dile getirmişlerdir. Son yıllarda Orta Asya’da ciddi bir itibar kaybına uğrayan ABD’nin bu baskılara karşılık bölge liderlerini ikna için

³⁵ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-07-02/u-s-asks-central-asian-nations-to-take-afghans-seeking-visas>

³⁶ Harp kelimesinin başındaki h sesi yerel dilde düşürülür. -ak eki, Türkiye Türkçesindeki “-cı, -ci, -cu, -cü” ekinin karşılığıdır. Sonundaki -î eki ise çoğul ekidir. Yani *Arbaki* kelimesinin anlamı, “savaşçılar”dır.

“demokrasi, piyasa ekonomisi, insan hakları” retoriği dışında sunabileceği pek bir şey görünmüyor!

Diğer bir neden de Avrupa’dan Afganistan’a asker, araç gereç ve mühimmat ulaşımını sağlayan Northern Distribution Network (NDN) “Kuzey Dağıtım Ağı”nın geleceğidir. Washington ve müttefikleri, 2008’de ABD-Pakistan ilişkileri gerginleşince Kuzey Dağıtım Ağı’nın oluşturulması amacıyla Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan ile 5 Haziran 2012’de bir anlaşma imzalamıştı. Bu anlaşma ile NATO’nun Heron saldırıları sonucu 24 askerinin ölümü üzerine sınırları içindeki ikmal yollarını Washington ile Batılı müttefiklerinin kullanımına kapatan Pakistan’a ihtiyacı kalmamıştı. Anlaşma sayesinde Baltık ve Hazar limanlarını Rusya, Orta Asya ve Kafkaslar üzerinden Afganistan’a bağlayan Batı İttifakı, bu ülkedeki Uluslararası Güvenlik Destek Gücü’ne (International Security Assistance Force-ISAF) hayati öneme sahip tedarikler sağlamıştır. Ayrıca ABD, NDN aracılığıyla transit devletlerle ilişkilerini geliştirme, Orta Asya’da daha uzun vadeli stratejik kazanımlar elde etme imkânına kavuşmuştur. Fakat Kırım’ı ilhakı ve Ukrayna’nın doğusundaki ayrılıkçılara verdiği destek üzerine Batı’nın tepki ve yaptırımlarına maruz kalan Rusya, 2015 Mayıs’ında, ISAF’a gönderilecek malların kendi topraklarından geçişine ilişkin anlaşmaları iptal etmişti.³⁷ Ancak Kuzey Dağıtım Ağı, Gürcistan ve Azerbaycan (Gence) üzerinden işlemeye devam etti. NATO ülkeleri, Afganistan’daki askerî varlıklarını azaltma kararını aldıkları 2014 yılından bugüne Afganistan’daki askerî teçhizatın çıkarılmasında da aynı ağı kullanmaktaydı. Batılı güçler çekildikten sonra Afganistan’a gönderilecek araç gereçlerin ve mühimmatın ulaşımında yine Kuzey Dağıtım Ağı kullanılacaktı. Ancak artık Afgan yönetimi el değiştirdiğine göre bu rotanın kullanılmasının gerekçesi de ortadan kalkmış oldu. ABD, Orta Asya ülkelerinde herhangi bir üs elde edemediği takdirde Kuzey Dağıtım Ağı da kendiliğinden ortadan kalkmış olacak.³⁸

Washington’un, kendisi için stratejik öneme sahip Orta Asya’yı Rusya ve özellikle Çin’e terk edip gideceği düşünülemez. Bu nedenle mezkûr ülkelere yönelik keşif, gözetleme, istihbarat faaliyetlerini ve gerektiğinde askerî operasyonlarını organize edebileceği yeni üsler temin etmesi şarttır. Çatışma bölgelerinden uzak, cihatçı örgütlerin saldırılarından emin bir şekilde konuşlanabilecek üslere sahip olmak ABD ve müttefikleri için son derece avantajlı bir kazanım olacaktır. ABD’nin; Çin, Rusya ve İran’ı kontrol altında tutmak için Orta Asya’da

³⁷ <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2015/05/19/rossiya-prekratila-tranzit-cherez-svoyu-territoriyu-tehniki-nato-iz-afganistana>

³⁸ <https://www.nytimes.com/2009/08/05/opinion/05iht-edkuchins.html?pagewanted=print>,
<https://www.csis.org/programs/transnational-threats-project/past-projects/northern-distribution-network-ndn>;
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/06/120604_nato_centralasia

üslere ihtiyacı vardır. Üs taleplerine şimdilik olumlu cevap alamamış olması, stratejik bakımdan büyük bir eksikliklerdir.

ABD, 2 Ağustos 2019'da Orta ve Kısa Menzilli Füzelere İlişkin Antlaşma'dan çekilmiştir. Anlaşmadan çekilmenin ilan edilen nedeni, Rusya'nın anlaşma yükümlülüklerini yerine getirmemesidir fakat gerçek neden, dönemin ABD Savunma Bakanı Mark Esper'in da ifade ettiği gibi Çin füzelere varlığıdır.

Bölge ülkeleri, NATO ile kurdukları bağları daha ziyade Batı'dan modern araç gereçler sağlamanın bir yolu gördüklerinden³⁹ ABD, üs pazarlıklarında modern savunma sanayi ürünlerini masaya koz olarak koyabilir.

3. ABD'nin Üs Talebi Karşısında Orta Asya Devletleri

3.1. Tacikistan

Afganistan'la en uzun (1334 km) sınırlara sahip olduğundan muhtemel operasyon alanlarına en kısa sürede ulaşma imkânı sunması özelliğiyle Tacikistan'ın uygun bir seçenek olduğu düşünülebilir. Ancak hem ŞİÖ hem de KGAÖ'ne tam üye olması, Rusya ile yakın askerî iş birliği, bölgedeki en büyük Rus askerî üssünün Tacikistan'da konuşlu olması vs. bu olasılığı zayıflatıyor. Üstelik Putin yakın bir tarihte, bu Rus üssünü daha da güçlendireceklerini açıkladı.⁴⁰ SSCB zamanında (1945) Volga-Ural Askerî Komutanlığına bağlı olarak kurulan ve 2004 Ekim'inde yapısı yenilenen 201. Motorize Piyade Tümeni'nde⁴¹ 7000 Rus askeri bulunuyor ve bu sayının 15-20 bine çıkarılması bekleniyor. Rusya'nın Tacikistan'da bir de Nurek'te "Optiko-Elektronik Pencere" adlı bir uzay gözetleme kompleksi bulunuyor.⁴² İmamali Rahman'ın Mayıs ayında Rusya'daki İkinci Dünya Savaşı zafer kutlamalarına Putin tarafından davet edilen tek Orta Asya lideri olduğunu hatırlayalım. Putin, 2021 Eylül'ünde Duşanbe'ye bir ziyaret yapacak ve iki ülke arasında 40 civarında askerî iş birliği anlaşması imzalanacak. Rus lider bu hamleleriyle âdeta Tacikistan seçeneğini ortadan kaldırmıştır. Ayrıca Tacikistan, bölgede Çin'le gerek ekonomik gerekse askerî bakımdan en yakın ilişkilere sahip ülke ve Afganistan'ı Çin'e bağlayan ünlü Wahan Koridoru'nun hemen üzerinde Çin'e ait bir askerî üsse ev sahipliği yapıyor. Bu arada Tacikistan'ın denge politikası gözeterek Afganistan sınırına yakın bir yerdeki Farkhor Hava Üssü'nü Hindistan'ın

³⁹ <https://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/turkish/analysis2.html>

⁴⁰ <https://www.vedomosti.ru/politics/news/2021/05/08/868972-putin-zayavil-ob-ukreplenii-rossiiskoi-voennoi-bazi-v-tadzhikistane>

⁴¹ <https://dushanbe.mid.ru/201-a-gatcinskaa-ordena-zukova-dvazdy-krasnoznamennaa-voennaa-baza/>

⁴² <https://dushanbe.mid.ru/201-a-gatcinskaa-ordena-zukova-dvazdy-krasnoznamennaa-voennaa-baza;>
<https://dushanbe.mid.ru/optiko-elektronnyj-uzel-okno-v-nureke>

kullanımına açtığını belirtelim.⁴³ Diğer Orta Asya ülkelerinin 1990'ların ortalarından itibaren katıldığı NATO'nun Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ne (AAOK) ve onunla bağlantılı olan Barış İçin Ortaklık (BİO) programına Tacikistan ancak 2002'de katılmıştır. Yani bölge ülkelerine oranla Batı ile bağları zayıftır. Son olarak Tacikistan'ın Avrasya Ekonomik İşbirliği Örgütü üyeliği için Rusya tarafından ikna edilmeye çalışıldığını ve ABD'ye resmî ziyarette bulunmayan tek Orta Asya ülkesi liderinin İmamali Rahman olduğunu da ekleyelim. 2021 Mart ayında Tacikistan, Afganistan ve ABD Dışişleri Bakanlıkları temsilcilerinin ilk kez üçlü çevrimiçi toplantısı yaptığını, ardından Dışişleri Bakanı Blinken'in, Orta Asyalı meslektaşlarıyla bu yıl beşincisi yapılan "C5+1" çevrimiçi toplantısına katıldığını, Mayıs ayı başlarında Zalmay Halilzad'ın Tacikistan'da bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir. Şayet Tacikistan bir ABD üssüne izin verirse toprakları üzerinde Rus, Çin, Hint ve Amerikan üslerine aynı anda yer veren ilk ülke olacak.

3.2. *Türkmenistan*

Tarafsızlık statüsü dolayısıyla Türkmenistan konunun dışındadır. Bununla birlikte Orta Asya'daki radikal cihatçı grupların sızma olasılığının en yüksek olduğu yer Türkmen-Afgan sınırıdır. Bu bakımdan Afganistan'ın istikrarı Türkmenistan'ın da çıkarımadır.

3.3. *Kırgızistan*

Afganistan'la bir sınırı bulunmayan Kırgızistan, ŞİÖ ve KGAÖ üyesi olup özellikle ekonomik bakımdan Rusya ve Çin'e bağımlıdır. Kırgızistan'ın Çin'e olan borcu, GSMH'sinin yarısını oluşturuyor. Türk Keneşi, yakın gelecekte kurmayı planladığı Türk Kalkınma Bankası aracılığıyla Kırgızistan'ı bu borçtan kurtarmalıdır. Manas Üssü'nün kapatılması ile kötüleşen ABD-Kırgız ilişkileri, ABD'nin Kırgız vatandaşı Azimcan Askarov'a "İnsan Hakları Savunucusu Ödülü"nü vermesiyle iyice gerginleşmiş, dönemin Cumhurbaşkanı Atambayev'in ikili iş birliği anlaşmasını iptal etmesine yol açmıştır. Çok sayıda radikal cihatçı militanın, sahte Kırgız pasaportu kullanarak ABD'ye girdiği gerekçesiyle Trump döneminde, Kırgız vatandaşlarının ABD'ye girmesi yasaklandıysa da⁴⁴ Kırgız devletinin, yeni biyometrik fotoğraflı-çipli pasaportları kullanıma sokması ve Kırgız güvenlik birimlerinin suçlular ve teröristlerle mücadele konusunda İnterpol'le kurduğu yakın ilişkiler sonrasında bu yasak 20 Ocak 2021'de (Biden döneminde) kaldırılmıştır.⁴⁵ Sonuç olarak; Afganistan'la sınırının olmaması, son dönemde yaşadığı iç karışıklıklar ve ülkedeki siyasi istikrarsızlık ortamı, farklı

⁴³ <http://www.ipcs.org/focusthemesel.php?articleNo=2347>

⁴⁴ <https://eurasianet.org/why-is-kyrgyzstan-being-suggested-for-trumps-next-travel-ban>

⁴⁵ https://central.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_ca/features/2021/01/26/feature-01

etnik gruplar arasındaki gerilimler, 28 Nisan'da Kırgız-Tacik sınırında yaşanan çatışmalar Kırgızistan'ı ABD için son seçenek yapacaktır. Çatışmaları müteakiben haziran sonunda Duşanbe'yi ziyaret eden Kırgız Cumhurbaşkanı Sadır Caparov, beklediği sonuçları elde edemeden ülkesine dönmüştür. Temmuz ortasında Tacikistan'a sığınan 345 Afgan vatandaşı Kırgız, Kırgızistan'ın tüm girişimlerine karşın Kırgızistan'a verilmeyip Afganistan'a geri gönderilmişti. Bu iki hadise Kırgız-Tacik ilişkilerinin pek de iyi bir noktada olmadığına işaret ediyor. Sınır çatışmalarında çok sayıda sivil ve askerini kaybeden Kırgızistan, Tacikistan'daki Rus üslerine karşılık ABD üslerini bir denge unsuru olarak değerlendirebilir mi bilinmez.

3.4. Kazakistan

Kazakistan'ın ABD'ye askerî üs verebileceği yönündeki söylentilerin ortaya çıkmasının nedeni ABD'nin Afganistan Özel Temsilcisi Zalmay Halilzad'ın 14 Haziran 2021 tarihinde Kazakistan'ın başkenti Nur Sultan'a yaptığı resmî ziyarettir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev ile Halilzad görüşmesinde; Afganistan'da güvenlik ve barış ortamının tesisi bağlamında Kazak-ABD stratejik ilişkilerinin geliştirilmesi hususu ele alınmış, Afganistan'dan Koalisyon güçlerinin çekilmesi sonrası ülkede istikrarın korunması ve ülkenin sosyoekonomik bakımdan yeniden inşasında ikili ve bölgesel çabaların eşgüdüm yolları değerlendirilmiştir. Tokayev, Afganistan meselesinin Kazakistan-ABD ilişkilerinde önemli bir nokta teşkil ettiğini bilhassa vurgulamıştır. Halilzad ise Orta Asya Bölgesi'nin istikrarında Kazakistan'ın önemli rolüne dikkat çekerek Afganistan'daki mevcut durum ve ülkede taraflar arasında sürdürülen barış görüşmelerine ilişkin bilgilendirmelerde bulunmuştur.⁴⁶ Halilzad'ın basın toplantısında kullandığı “*ABD askerleri Afganistan topraklarından çekilecek ama ABD kalacak!*” cümlesinin önemli olduğunu yineleyelim. Özel Temsilci Halilzad, ardından Kazakistan Dışişleri Bakanı Muhtar Tileuberdi ile bir araya gelmiştir.⁴⁷ Görüşmelerin ardından yapılan resmî açıklamalarda Afganistan'da güvenlik, barış ve huzur ortamını tesisi yönünde atılacak adımların görüşüldüğü vurgulanmıştır. Oysa asıl gündem maddesi, ABD'nin Afganistan'daki güçlerini Orta Asya'da konuşlandırabileceği yeni üsler talebiydi.

Aslında Kazakistan'ın ABD'ye üs verip vermeyeceği konusu özellikle Rus kamuoyunda zaman zaman gündeme getirilmektedir. Dönemin ABD Merkez Kuvvetler Komutanı (CENTCOM) Komutanı General David Petraus, 5-6 Nisan 2010'da gerçekleştirdiği Astana (bugün Nur Sultan) ziyareti sırasında ABD'nin üs talebi konusu gündeme gelince ABD'nin

⁴⁶ <https://www.akorda.kz/ru/kasym-zhomart-tokaev-prinyal-specialnogo-predstavatelya-ssha-po-primireniyu-v-afganistane-zalmaya-halilzada-1453716>

⁴⁷ <https://www.akorda.kz/kz/kazakistan-prezidenti-kasym-zhomart-tokaev-aksh-ty-n-auganstandagy-tatulastyru-zhonindegi-arnauly-okili-zalmay-halilzady-kabyldady-1453847>

Kazakistan ya da Özbekistan topraklarında bir askerî üs elde etme arayışı içinde olmadığını açıklamıştı. Petraus'un, dönemin Kazak Dışişleri Bakanı K. Saudabayev ile görüşmesinin gündem maddeleri arasında; Kuzey Dağıtım Ağı'na bağlı yeni bir havayolu güzergâhının belirlenmesi, NATO'nun Barış İçin Ortaklık programı kapsamında yıllık olarak düzenlenecek Bozkır Kartalı Barış Koruma Tatbikatı'na Kazakistan'ın katılımı, Afganistan'da istikrarın sağlanması için iki ülkenin askerî iş birliği, kitle imha silahlarının yayılmasını önleme konusundaki ortak çabalar, 2003-2008 arasında Irak'ta görev yapan Kazak birliğinin verimli çalışmaları, Kazak tarafının 10 milyon dolar tutarındaki, bin Afgan'ı eğitme programını üstlenmesi konuları vardı.⁴⁸

ABD'nin Kırgızistan'daki Manas Hava Üssü'nden çekileceğinin anlaşıldığı 2013 Eylül'ü başlarında ABD üssü konusu Kazakistan'da tekrar gündeme geldi. Hatta önce ABD sonra Kazak ve Rus basınında üslerin taşınacağı şehirler olarak Aktau ile Çimkent zikredilmişti. Kuşkusuz bunda Kırgızistan'daki ABD üssünün komutanı Albay John Millard'ın Amerikan Pentagon kanalına yaptığı, üssün başka bir lokasyona taşınacağı açıklamasının etkisi vardı.⁴⁹ 26 Nisan 2013'te Almatı'da gerçekleştirilen Afganistan konulu İstanbul Süreci Dışişleri Bakanları Konferansı sırasında dönemin Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in, "*Şimdi biz, Hazar kıyısındaki Aktau Limanı'na gelen NATO kargolarının transit potansiyelini genişletmeye hazırlanıyoruz.*" şeklindeki açıklaması konuşulanları teyit eder nitelikteydi.⁵⁰ Bu açıklamanın, ABD Dışişleri Bakanı'nın Güney ve Orta Asya İşlerinden Sorumlu Yardımcısı Robert Blake'ın Astana'yı ziyaretinin ardından yapılmış olması da dikkat çekiciydi. ABD'nin Aktau'da elde edeceği bir askerî üs, Hazar'daki dengeleri değiştirebilme potansiyeli ve muhtemel bir İran operasyonu sırasında kullanılabilme olasılığı taşıdığından Kazakistan için son derece hassas bir konuydu.

2015 yılında aynı konuda bir Kazak kanalına açıklamalarda bulunan dönemin ABD Genelkurmay Başkan Yardımcısı William Hickmani, ülkesinin Kazakistan'da herhangi bir askerî üs kurmayacağını beyan etti.⁵¹

Hazar kıyısında ABD'ye üs verileceği konusu 2018 Ağustos'unda Rus medyası ve internet sitelerinde tekrar gündeme getirildi. Kazakistan'ın Rusya Büyükelçiliği yaptığı açıklamayla bu iddiaları yalanladı. Açıklamada, ABD Donanması'nın Hazar kıyısındaki Kazakistan

⁴⁸https://www.kt.kz/rus/politics/ssha_ne_planirujut_razmeshtatj_voenne_bazi_v_kazahstane_i_uzbekistane_petreus_1153514014.html

⁴⁹ <https://eurasianet.org/after-getting-kicked-out-of-manas-where-will-us-go>

⁵⁰ https://www.akorda.kz/ru/speeches/external_political_affairs/ext_speeches_and_addresses/vystuplenie-prezidenta-kazahstana-nanazarbaeva-na-konferencii-ministrov-inostrannyh-del-stran-uchastnic-stambulskogo-processa

⁵¹ <https://www.ktk.kz/ru/news/video/2015/06/25/61050/>

limanlarını kullanmasının söz konusu olmadığı ve ABD'ye bir üs verileceği iddialarının asılsız ve uydurma olduğu, gerçeği yansıtmadığı belirtildi.⁵² Aynı yönde bir açıklama da dönemin Kazak Dışişleri Bakanı Kayrat Abdrahmanov'dan gelmişti.⁵³ Büyükelçiliğe göre ABD tarafıyla yapılan görüşmenin nedeni, Afganistan'a giden NATO kargolarının hava ve demiryolu transit geçişini düzenleyen 20 Haziran 2010 tarihli ABD-Kazak anlaşmasının içeriğinde değişikliğe gidilmesine yönelik bir protokolün imzalanmasıydı.⁵⁴ Rusya yönetiminde büyük tepkiye neden olan bu değişiklikle Kuzey Dağıtım Ağı çerçevesinde kullanılan Hazar kıyısındaki Kazak limanına iki liman daha eklenmişti. Ruslar, Aktau ve Kurık limanlarının askerî bir üsse dönüşme ihtimalinden endişe duymaktaydı. Ayrıca liman sayısının artması, nakliyesi yapılacak askerî teçhizat sayısının da artması anlamına gelecekti. Kazak tarafı aynı anlaşmayı Rusların 2009'da ABD ile imzaladığını ve 2015'e kadar anlaşmanın yürürlükte kaldığını hatırlatarak endişe edilecek bir durum olmadığını belirtiyordu. Bilindiği üzere bu endişeler, Hazar'a kıyısı olan ülkeler tarafından 12 Ağustos 2018'de Aktau'da imzalanan *Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme*⁵⁵ hükümleriyle bütünüyle izale edilmişti. Anlaşma, Hazar kıyısında yabancı bir ülkeye askerî üs verilmesi imkânını ortadan kaldırıyordu.

Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev, 2020 Haziran'ı başında Rus *Komsomolskaya Pravda* gazetesine verdiği mülakatta kendisine yöneltilen “Kazakistan'da ABD'ye bir askeri üs verilmesi mümkün mü?” sorusunu şu şekilde cevaplamıştı:

*Kazakistan'da ABD'ye bir üs verilmesi meselesi ele alınmadı ve bu, gündemimizde de yok. Fakat Kazakistan ile ABD arasında enerji, yatırım, teknoloji alanlarındaki iş birliği her geçen gün ilerlemekte. Biz, silahsızlanma ve nükleer silahların yayılmasını önleme hususunda sürekli irtibat hâlindeyiz. Ayrıca Almatı'daki eski vebayla savaş enstitüsü bünyesinde biyolojik güvenlik alanında birlikte çalıştık ama anlaşmanın süresinin tamamlanması sebebiyle Amerikalılar ülkelerine döndü. Şimdi orada sadece, giderleri devlet bütçesinden karşılanan Kazakistanlı uzmanlar çalışmaktadır. Bu alandaki araştırmaların önemini göz önünde bulundurarak biz Rusyalı uzmanlarla olabildiğince açık iş birliklerine hazırız.*⁵⁶

Tokayev'in, “üs meselesi ele alınmadı ve gündemimizde yok” ifadelerinin altını çizmek gerekir. Zira cümleye semantik olarak yaklaşıldığında kategorik değil, konjonktürel ve pragmatik bir ifadenin söz konusu olduğu açıktır.

⁵² <https://www.caravan.kz/news/v-kazahstane-ne-budet-voennykh-baz-ssha-na-kaspii-471174/>

⁵³ <https://ria.ru/20180811/1526367157.html>; <https://ria.ru/20180811/1526367949.html>

⁵⁴ https://tengrinenews.kz/kazakhstan_news/voennyie-bazyi-ssha-kazahstane-posolstve-otreagirovali-343024/

⁵⁵ <https://ria.ru/20180812/1526407185.html>; <http://www.kremlin.ru/supplement/5328>

⁵⁶ <https://www.kp.ru/daily/27137/4228949/>; <https://www.interfax.ru/world/711504>

ABD Dışişleri Bakanı Anthony Blinken'in 22 Nisan 2021 tarihinde Kazak ve Özbek mevkidaşlarıyla yaptığı telefon görüşmesinde üs konusunu dile getirmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

ABD Başkanı'nın Afganistan Özel Temsilcisi Zalmay Halilzad'ın yukarıda sözünü ettiğimiz 13-14 Haziran 2021 tarihli Kazakistan ziyareti, üs konusunun Kazakistan ve dünya kamuoyunda tekrar gündeme gelmesine yol açtı. Halilzad'ın açıkladığına göre ABD, bölge ülkelerinden üs talebinde bulunmuştu ve görüşmeler umut verici yönde ilerlemekteydi. Halilzad, ziyareti sırasında, Kazakistan'ın Afganistan'da insan ve kadın haklarını geliştirmeye dönük projelerde üstlendiği rolü ve Afgan öğrencilerinin eğitimi için harcadığı çabayı ve sağladığı mali kaynakları övücü beyanatlarda bulunmaktan da geri kalmamıştı.

Afganistan'dan tümüyle çekilen ABD'nin artık Kuzey Dağıtım Ağı rotası üzerinden Afganistan'a askerî mühimmat ve teçhizat nakliyesi ihtiyacı kalmadığından Hazar'daki Kazak limanlarından demiryoluyla Afganistan'a nakliye söz konusu olamayacak. ABD'nin son dönemlerde Kazakistan'la en canlı ilişki noktası olan bu transit rota artık ortadan kalktığına göre Kazak-Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönem başlayacak demektir. ABD'nin üs ve mülteciler konusundaki taleplerini yanıtızsız bırakan Kazakistan'ın çok vektörlü dış politika yönelimi de bundan zarar görecektir.

Kazakistan, bölge ülkeleri arasında Batı'ya en yakın; AB, AGİT, AİGK, NATO gibi uluslararası örgütlerle angajmanı en yüksek ülkedir. Kazakistan'ın, Çin'in Orta Asya bölgesinde tek süper güç olma yolunda ilerlemesine pek olumlu yaklaşmadığı, Afganistan krizinde ABD ve Batı destekli mevcut Afgan yönetimi ile çalışma arzusu içinde olduğu görülmüştü. 2017 yılında yayımlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde sözü edilen "*rakip güçlerin nüfuzuna karşı dirençli, cihatçı örgütlerin sığınağı olmayacak dirayete sahip ve reformlara öncelik veren Orta Asyalı ortak*" olmaya en uygun aday ülkenin (National Security Strategy, 2017, s. 50) Kazakistan olduğu söylenebilir. Kazakistan, pandemi koşullarına rağmen sonuncusu ABD, İngiltere ve Kanada'nın katılımıyla 2021 Temmuz'unda gerçekleştirilen Bozkır Kartalı tatbikatlarına 2009'dan bugüne düzenli olarak iştirak etmektedir. Bu tatbikatın amacı, Kazakistan birliklerini, NATO standartlarına uygun ve NATO birliklerinin bir parçası olarak faaliyet gösterecek şekilde eğitmek olduğundan son derece önemlidir. Rusya öteden beri Kazakistan'ın bu tatbikatlara katılımından rahatsızdır. Rus medyasında çıkan *Pentagon Kazakistan'da Rus Karşıtı Bir Hat Oluşturuyor* başlıklı makalede Astana'nın (Nur Sultan) çok vektörlü dış politikasının Moskova ile ters düştüğü tespiti yapılmıştır. Makalede ayrıca birçok Rus uzmanın ve politikacının, Kazakistan'ın

topraklarında Rusya Federasyonu ve diğer BDT ülkeleri için potansiyel tehdit oluşturabilecek Amerikan askerî tesislerinin bulunduğu iddialarına da yer veriliyordu. Görüşlerine başvurulan askerî Uzman Korgeneral Yuri Netkaçev'in değerlendirmesi son derece çarpıcıdır:

Rusya ve Kazakistan müttefik ilişkilerine sahip. Buna askerî alan da dâhil. Birlikte uzayı keşfediyoruz, ortak uluslararası askerî oyunlar, tatbikatlar düzenliyoruz. Kazakistan, Rus silahlarını avantajlı fiyatlarla alıyor... Ama ne yazık ki bu ilişkilere tatsız gerçekler eşlik ediyor. Görünüşe göre Kazak liderliği iki sandalyede oturuyor. Bir yandan Moskova'yla birlikte hareket ederken diğer yandan açıkça ABD ve diğer NATO ülkelerinin Rus karşıtı eylemlerine yüz veriyor. ABD, Bozkır Kartalı gibi askerî manevralara katılarak, Orta Asya'da bir askerî operasyon tiyatrosunu tecrübe ettiğinden emin. Pentagon askerlerinin Kazakistan'daki varlığı, onlara Rus askerî tesislerine yönelik istihbarat yapma imkânı veriyor. ABD, Kazak askerlerini bedelsiz olarak eğitiyor; onlara değerlerini ve ideolojisini açılıyor. Kazakistan'ın Latin alfabesine planlı geçişinin Amerikalı danışmanların yardımıyla organize edildiğinden eminim. Bu, açık bir provokasyon ve sosyal çatışmalara zemin hazırlamaktır. Sonuçta, Kazakistan nüfusunun yarısından fazlası Rusçayı iletişim dili olarak görüyor. Latin harfleri, onlar ve özellikle Slavlar için tamamen yabancı bir olgu olacak.⁵⁷

Kazakistan aynı zamanda ŞİÖ ve KGAÖ'ne tam üye. Rusya ile ilişkilerine büyük önem atfeden Kazakistan, Afganistan'la sınırı bulunmadığı ve bu ülkeye 500 km mesafede olduğundan ABD için ilk tercih edilecek ülkelerden biri olmayacaktır.

3.5. Özbekistan

Özbekistan, 2012 yazında ayrıldığı KGAÖ'ne bir daha dönmedi ve topraklarında konuşlu bir Rus üssü de yok. Askerî ilişkilerde genellikle ikili iş birliklerini tercih ediyor. Zaten Özbekistan Anayasası ve Özbek Savunma Doktrini herhangi bir yabancı ülkeye üs verilmesine imkân tanımıyor. Doktrin'in 2. Babının, "Özbekistan Cumhuriyeti'nin Savunma Siyaseti" başlıklı 3. maddesinin 10. fıkrasında "başka devletlerin iç işlerine karışmamak, askerî-siyasi bloklara katılmamak, kendi topraklarında yabancı ülke askerî üsleri ile varlıklarını konuşlandırmaya izin vermemek, kendi silahlı kuvvetlerinin haricinde barışı koruma ile alakalı operasyonlara ve askerî faaliyetlere katılmamak" ilke olarak benimsenmiştir.⁵⁸ Wall Street Journal'ın yukarıda zikrettiğimiz haberi üzerine Özbekistan Savunma Bakanlığı Basın Servisi'nden bir yetkili yaptığı açıklamada, Özbekistan Savunma doktrininin ülkede yabancı üs konuşlandırılmasına izin vermediğini ayrıca Özbek ordusuna bağlı askerlerin yurt dışında herhangi bir barışı koruma operasyonuna vs. katılmasının da

⁵⁷ https://www.ng.ru/politics/2017-08-09/1_7047_kazahstan.html

⁵⁸ <https://lex.uz/acts/-3495885#undefined>

mümkün olmadığını vurgulamıştı.⁵⁹ Taşkent'in son dönemde Moskova ile askerî iş birliği alanında yakınlaşması, 2020 yılı Tirmiz'de düzenlenen ortak tatbikat, Özbekistan'ın KGAÖ'ne geri dönebileceği yorumlarına yol açmıştı. Ancak 12 Temmuz Pazartesi günü Cumhurbaşkanlığı Sekreteri ve Özel Kalem İdaresi Başkan Yardımcısı Şerzad Asadov, KGAÖ'ne dönme konusunun gündemlerinde olmadığını, böyle bir davet almadıklarını, Özbek yasalarının bu tür örgütlere katılmayı ve yabancı askerî üslere izin vermeyi yasakladığını açıkladı.⁶⁰ Özbekistan, 2021 Ağustos'u başında Afganistan sınırındaki Tirmiz bölgesinde Rus ordusu ile bir tatbikat daha gerçekleştirdi. Özellikle yeni Başkan Mirziyoyev döneminde Pakistan ve Çin'le geliştirilen ekonomik ilişkiler de bir ABD üssü ihtimalini zayıflatmaktadır.

Özbekistan, son yıllarda Pakistan'la çok yakın ekonomik ilişkiler içerisinde. 2 Şubat 2021'de anlaşması imzalanan 573 km'lik "Tirmiz, Mezar-ı-Şerif, Kâbil, Peşaver Demiryolu'nun"⁶¹ önemli bir bölümü Afganistan topraklarından geçiyor. 2021'in Nisan ve Mayıs aylarında bu rota üzerinde iki ülkenin yük kamyonları da TIR kapsamında mal sevkiyatına başladı.⁶² Özbekistan, toplam maliyeti 5 milyar doları bulan bu demiryolu projesine, Orta Asya ile Güney Asya'yı etkin ve güvenli bir şekilde birbirine bağlayacak bir ulaşım ve lojistik altyapısı olarak bakıyor.⁶³ Dünyadaki iki "çift kara ülkesi"nden biri olan Özbekistan'ın bu rota üzerinden Peşaver'e, oradan Karaçi Limanı'na, oradan da Bir Kuşak Bir Yol Girişimi'nin en önemli koridoru olan CPEC'e yani Gwadar Limanı'na bağlanabilecek olması ülke ekonomisi için hayati önem taşımaktadır. Denize kıyısı olan ülkelere daha doğrudan ve düşük maliyetli ulaşım koridorlarının oluşturulması, Özbek devleti için stratejik bir öncelik. Özbekistan, Afganistan krizine güvenlik kaygılarının ötesinde bu açıdan da yaklaşıyor. Bir iç savaş nedeniyle Afganistan üzerinden geçen ticaret yollarının kullanılamayacak hâle gelmesi Özbekistan ekonomisine büyük bir darbe vuracaktır. Özbekistan'ın Afganistan'a ilgisinin başlıklarından biri de 260 km uzunluğundaki Surhan-Puli-Humri Elektrik İletim Hattı'dır. Dolayısıyla Afganistan'daki barış ve istikrar ortamına Özbek Devleti'nin şiddetle ihtiyacı vardır. Rusya Federasyonu, Orta ve Güney Asya'yı birbirine bağlayacak projeleri Avrasya entegrasyon süreçlerinin bir uzantısı, Çin ise Bir Kuşak Bir Yol Girişimi'nin devamı olarak gördüğünden kuvvetle desteklemektedir.

⁵⁹ <https://ria.ru/20210510/bazy-1731646925.html>

⁶⁰ <https://ria.ru/20210712/uzbekistan-1740873933.html>

⁶¹ <https://xs.uz/uz/post/ozbekiston-afgoniston-va-pokiston-mozori-sharif-kobul-peshovar-temir-jolini-qurish-bojicha-kelishib-oldi>

⁶² <https://gandhara.rferl.org/a/pakistan-uzbekistan-trade-afghanistan-/31274167.html>;

<https://intellinews.com/double-landlocked-uzbekistan-and-pakistan-trial-cargo-route-via-afghanistan-212189/>

⁶³ <https://xs.uz/uz/post/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-khalqaro-konferentsiyada-nutq-sozladi>

Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev, göreve gelmesinden kısa bir zaman sonra Dışişleri Bakanı Kamilov'u ilk yurt dışı gezisine Afganistan'a göndermiş, İsmetulla İrgaşev'i de Afganistan Özel Temsilcisi olarak atamıştır. Afgan hükûmeti ile Taliban arasında görüşmeler yapılmasını teklif eden ilk Orta Asya ülkesinin Özbekistan olmasını bu çerçevede anlamak lazımdır. 2018 Mart'ındaki bu çağrının ardından, Taliban'ın o sıradaki siyasi ofis başkanı Molla Abdulğani Birader, Özbekistan'ı ziyaret etmiş, Özbek dışişleri bakanı da Katar'da Taliban temsilcileriyle bir araya gelmiştir. Özbekistan-Taliban görüşmeleri 2019 Mart'ında da devam etmiştir.⁶⁴ Özbekistan, bu diyalog sayesinde Taliban'ı, Özbekistan İslami Hareketi'ni kontrol altına almada bir araç olarak kullanmak istemektedir. Bilindiği gibi, 1997'de Taliban'a biat eden Özbekistan İslami Hareketi'nin yeni lideri Osman Adil Gazi, 2014 yılında IŞİD'e biat edince⁶⁵ iki örgütün arası açılmıştı. Bununla birlikte Özbek İslami Hareketi, El-Kaide ve Taliban içindeki Hakkani Ağ'ı ile iyi ilişkilere sahiptir. (Saparbek, 2018, s. 122)

ABD'nin Afganistan Özel Temsilcisi Zalmay Halilzad ve Pakistan Başbakanı İmran Han'ın Özbekistan ziyaretlerinde üs konusunun gündeme gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. 15 Temmuz 2021'de ABD, Özbekistan, Afganistan ve Pakistan'ın katılımıyla bölgesel bağları pekiştirmeyi amaçlayan bir dördümlü diplomatik girişimin başlatılması ve tarafların, iş birliği şartlarını belirlemek için önümüzdeki aylarda bir araya gelme konusunda mutabık kalmaları da önemli bir gelişmedir.⁶⁶ Son günlerde Taşkent'in diplomasi koridorlarında yaşanan görüşme trafiği, özellikle 2018'deki "*Barış Süreci, Güvenlik Alanında İş Birliği ve Bölgesel Etkileşim*" adlı uluslararası konferansın devamı niteliğinde olan, "*Orta ve Güney Asya: Bölgesel İrtibatlılık, Sınamalar ve Fırsatlar*" adlı, geniş katılımlı uluslararası konferans;⁶⁷ Taşkent'in Afganistan meselesi bağlamında en önemli diplomasi üssüne dönüştüğünü göstermektedir.

2005'teki Andican Olayları sonrasında yaşananlar, her iki tarafın da meseleye dikkatle yaklaşmasını gerektirecektir. Tüm olumsuzluklara rağmen; Cumhurbaşkanı Mirziyoyev'in 16-18 Mayıs 2018 tarihlerinde gerçekleşen yüksek profilli Washington ziyareti ve askerî iş birliği de dâhil imzalanan çok sayıda anlaşma, American Councils'in Özbekistan'da açılmasına karar verilmesi (Yıllar sonra Özbekistan'da açılmasına karar verilen ilk

⁶⁴ <https://thediplomat.com/2019/03/what-is-uzbekistans-role-in-the-afghan-peace-process/>

⁶⁵ https://www.bbc.com/uzbek/lotin/2014/09/140930_latin_imu_supports_islamic_state

⁶⁶ <https://xs.uz/ru/post/uzbekistan-ssha-afganistan-i-pakistan-sozdali-chetyrekhstoronnij-format-dlya-podderzhki-afganskogo-mirnogo-protsesta-i-postkonfliktnogo-uregulirovaniya>

⁶⁷ <https://president.uz/oz/lists/view/4484>

STK'dir.)⁶⁸, çok sayıda insan hakları aktivistinin Özbekistan'da serbest bırakılması, 2013-2016 yılları arasında Taşkent'te bir NATO-Orta Asya İrtibat Bürosunun bulunması, son yıllarda Özbekistan'ın Fransa, İspanya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti gibi NATO ülkeleri ile havacılık ve savunma sanayi alanında geliştirdiği ilişkiler, Özbek Özel Kuvvetlerinin 11-26 Ocak 2019 tarihlerinde ABD'deki Kemp Shelby üssünde Southern Strike adlı tatbikata katılması, iki ülke silahlı kuvvetleri arasındaki sıcak ilişkiler ve karşılıklı ziyaretler Özbekistan seçeneğini kuvvetlendiren gelişmeler. 2021 Nisan'ı başlarında, ABD Merkez Komutanlığı Stratejik, Planlama ve Politika Dairesi Başkan Yardımcısı Tuğgeneral Duke Pirak'ın yüksek profilli Özbekistan ziyaretinin⁶⁹ başlıca gündem maddesinin ABD'nin üs talebi olduğu açıktır. ABD tarafının Tacikistan ve Özbekistan'ı ikna turları sürmektedir. ABD Dışişleri Bakanı Blinken, 1 Temmuz'da Tacik ve Özbek mevkidaşlarını Washington DC'de kabul etmişti.⁷⁰ Blinken'in Özbek mevkidaşına 2021 sonunda yapılması planlanan görüşmede stratejik ortaklık konusunda bir diyalog başlatmayı umduğunu söylemesi de ABD'nin Özbekistan'a dönük niyetleri hakkında fikir vermektedir.

Bütün bu veriler dikkate alındığında, ABD için en uygun seçeneğin Özbekistan olduğu söylenebilir. Ancak sıraladığımız engeller nedeniyle bu ihtimalin üs adı altında değil, "*Barışı Koruma Misyonu, Terör Faaliyetlerini İzleme Merkezi, Mülteci Kampı*" vb. isimler altında gerçekleşebileceğini vurgulayalım. Özbekistan'ın ABD'ye bir askerî üs vermese bile Tirmiz'deki Kuzey Dağıtım Ağı transit merkezini açık tutmaya devam edeceğini söyleyebiliriz.

3.6. Orta Asya Ülkeleri ABD'ye Üs Vermeli mi yahut Verebilir mi?

Taliban dışında Afganistan'da yerleşik çok sayıda selefi-cihatçı örgütün varlığına yukarıda değinmiştik. El-Kaide, İslam Devleti-Horasan İslam Emirliği (İslam Devleti yani IŞİD, Orta Asya ülkeleri ile Afganistan'ı bu isim altında birleştiriyor), Hizbu't-Tahrir, Özbekistan İslam Hareketi, İslami Cihad İttifakı (ağırlıklı olarak Kırgız cihatçılardan oluşuyor), Ketibet İmam el-Buhari "İmam Buhari Taburu" (Özbekistan İslam Hareketi'nden ayrılan el-Nusra iltisaklı grup), Ketibetü't- Tevhid ve'l-Cihad "Tevhid ve Cihad Taburu" (El-Kaide'ye bağlı olup Herat'ta aktif), Cundullah (İran'daki Sünnilerin hakkını savunmak için kurulan Şiilik karşıtı örgüt, kuzey Afganistan'da güçlü), Cundu'l-Halife "Halife'nin Ordusu" (IŞİD iltisaklı),

⁶⁸ <https://www.americancouncils.org/news/announcements/us-amb-pamela-spratlen-welcomes-american-councils-uzbekistan>

⁶⁹ <https://mudofaa.uz/44113/>; <https://kun.uz/en/news/2021/04/06/us-military-delegation-arrives-in-uzbekistan>

⁷⁰ <https://www.state.gov/secretary-blinkens-meeting-with-uzbekistan-foreign-minister-kamilov/>; <https://www.state.gov/secretary-blinkens-meeting-with-tajikistan-foreign-minister-muhriddin/>

Cemaat-Ensarullah (ağırlıklı olarak Tacik kökenli militanlardan oluşuyor), Türkistan İslam Partisi (Uygur kökenli savaşçılardan oluşuyor) gibi radikal cihatçı örgütler, en kalabalık militan kadrosuna sahip olanlar. Bu gruplara mensup militanların, özellikle Horasan İslam Emirliği mensubu savaşçıların sayısı kesin olarak bilinmiyor. 20 Şubat 2019'da Rusya'nın Tacikistan Büyükelçisi İgor Lyakin-Frolov, Afganistan'ın kuzeyinde Horasan İslam Emirliği'ne bağlı yaklaşık 3000 savaşçının bulunduğunu açıkladı.⁷¹ Birkaç gün sonra Tacik General Recebali Rahmanali, bölgede, 6370'i yabancı paralı asker olmak üzere toplamda 16.700 militan olduğunu bildirdi.⁷² Aynı yılın Mayıs ayında Rusya Federal Güvenlik Servisi (FSB) Başkanı Aleksander Bortnikov, "Afganistan'ın kuzeyinde, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri sınırındaki bölgede 5000 kişilik bir terörist grubunun yerleşik olduğunu söyledi.⁷³ Ardından, 2019 Aralık'ında Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi Sekreter Yardımcısı Raşid Nurgaliyev, Afganistan'da sayıları 3500 ile 10.000 arasında değişen Horasan İslam Emirliği militanı olduğunu açıkladı.⁷⁴ Emirliğe bağlı militan sayısının her seferinde farklı verilmesinin nedeni, cihatçı savaşçıların sürekli hareket hâlinde olmalarıdır. Batılı güçlerin tamamen ayrılmasıyla birlikte Afganistan'da kontrolün Taliban güçlerinin eline geçmesinden sonra bu sayının artacağı öngörülebilir. Böylelikle El-Kaide ve IŞİD bağlantılı bu grupların bölgedeki etkinliği artacak, Taliban militanları ile bir çatışma ortamı doğacak, bu da Afganistan'ı iç savaşa sürükleyebilecektir. Taliban'ın bu örgütlerle savaşmasının bölge ülkeleri yararına olacağı düşünülebilir. Zira Taliban'la savaş hâlinde olacak Horasan Emirliği militanları, Afganistan'a komşu ülkelere dönük planlarını ertelemek zorunda kalacaklardır. Fakat istikrarsız ve iç savaş hâlindeki bir Afganistan bölge ülkeleri için yine de güvenlik riski olmaya devam edecektir. Örgütün Katar'daki Siyasi Bürosu'ndan Şerafeddin Dilaver'in Moskova'da verdiği IŞİD'le savaşma vaadinin⁷⁵ Taliban'ın sahadaki gerçek liderleri olan Siracüddin Hakkani ile Molla Ömer'in oğlu Molla Yakub tarafından hangi ölçüde kabul göreceği merak konusudur. Zira Hakkani Ağı her ne kadar Taliban'a katılmış olsa da müstakil hareket etme eğilimindedir. (Dressler, J.A., 2010, s. 8; Mufti, 2012, s. 62) Normal şartlarda ABD'nin üs, gözetleme-dinleme, keşif merkezi vb. taleplere olumlu karşılık vermeyeceği neredeyse kesin olan Orta Asya ülkeleri; yakın zamanda tekrar sahneye çıkacak El-Kaide ve "Suriye ile Irak'ta kendisine verilen 'yenilerek Afganistan'a çekilme'

⁷¹ <https://zen.yandex.ru/media/newstj/posol-rossii-voorujennye-sily-tadjikistana-daiut-dostoinyi-otpor-liubym-ugrozam-na-granice-no-i-my-pomojem-5c6d1dd53451a900c0eab784>

⁷² <https://rus.ozodi.org/a/29791430.html>

⁷³ <https://tass.ru/politika/6452374>

⁷⁴ <https://www.interfax.ru/interview/686547>

⁷⁵ <https://fergana.site/news/122401/?country=world>

rolünü başarıyla oynayan IŞID” gibi radikal örgütlerin bölge ülkelerinde gerçekleştireceği terör eylemleri yoluyla ikna edilmeye çalışılacaktır.

Taliban’ın elde ettiği başarı, Orta Asya cumhuriyetlerindeki radikal İslamcı gençler için bir model ve motivasyon kaynağı olacak, benzer bir “zafer”i kendi ülkelerinde elde etmeyi düşüneceklerdir. Bu durum da Orta Asya ülkeleri için istikrarsızlığa yol açacaktır.

Öte yandan, Taliban’ın iktidarı devralması sonrasında Afganistan’dan Orta Asya ülkelerinin yanı sıra Pakistan, İran, Rusya, Türkiye hatta Avrupa ülkelerine doğru yaşanan mülteci akını hız kazanmıştır. Sığınmacıların arasına gizlenecek cihatçı militanların komşu ülkelere sızmaları ihtimal dâhilindedir. Kremlin, ABD’ye üs vermeleri hâlinde Orta Asya ülkelerinden gelecek mültecilere Rusya’nın kapılarının kapalı olacağı tehdidinde bulunmuştu.

Bölge ülkelerinin 2000’lerin başında NATO ülkelerine üs verme nedenlerinin bugün de geçerli olduğu düşünülebilir. Fakat bu ülkelerin orduları artık daha eğitimli ve cihatçı gruplarla savaşma kabiliyetleri düne oranla daha yüksek. Ayrıca bölgede yeni süper güç olarak sahne alan Çin ve operasyonel kararlılık sergileyen KGAÖ var. Ekonomik bakımdan Çin etkisi altına giren Orta Asya ülkelerinin, Bir Kuşak Bir Yol’a eklenerek uluslararası limanlara ve ticaret yollarına açılma iştahlarını çok yüksek. Orta Asya cumhuriyetleri için Amerikan’ın üs talebine evet demenin, Çin ve Rusya’yla ilişkileri bozmak anlamına geleceği çok açık. Ayrıca hangi isim altında olursa olsun, ABD’ye sağlanacak üsler, köktendinci selefi cihatçı militanların hedefi hâline gelebilir. Bölge ülkeleri bunu, kendileri için bir güvenlik riski olarak algılayacaktır. Son günlerde Çarlık Rusya’sının dışişleri bakanı gibi demeçler vermeyi alışkanlık hâline getiren Lavrov’un, her gün bu riske dikkat çektiğine tanık oluyoruz. Geçen zaman, bölge ülkelerinin üs talebine olumlu yaklaşmadığını gösteriyor. Fakat ABD taleplerinin büsbütün reddedilmesi mümkün değildir. Zira bugüne kadar bir denge unsuru olarak kullandıkları Avrupa ve ABD desteğini kaybetmek, bölge ülkelerini, yoğun bir Çin-Rusya nüfuzu altına sokacak, bağımsızlıklarını ve egemenliklerini tartışmalı hâle getirecektir. Putin ve iki Duma milletvekilinin “Tarihte Kazakların bir devletinin olmadığı ve Kazakistan topraklarının Kazaklara Rus halkının hediyesi olduğu” yönündeki sözleri dolayısıyla bilhassa Kazakistan bu konuda son derece dikkatli davranmalıdır. ABD taleplerinin en alt düzeyde ve “Barışı Koruma Misyonu, Terörizmle Mücadele İçin Uluslararası Çabaları Koordinasyon Merkezi, Uluslararası İzleme Grubu, İnsancıl Mülteci Kampı” gibi ikna edici başlıklarla karşılanabileceğini öngörüyoruz. ABD, Rusya ile Çin’i tedirgin etmemek adına küçük transit noktalarıyla başlayacak yerleşimini konjonktür izin verdikçe genişletmek isteyecektir.

Aslına bakılırsa, resmî görüşmelerde dile getirilmese de ABD'nin Orta Asya ülkelerinden üs talebi Afganistan değil, Çin'le ilgilidir. ABD'nin açıklanmayan amacı, bu üsler aracılığıyla istihbarat faaliyetleri ile operasyonlarını yürüteceği merkezler oluşturarak Çin'i kontrol etmek, Bir Kuşak Bir Yol Girişimi'ni akamete uğratmaktır. 16 Haziran'da Cenevre'de gerçekleşen zirvede Putin'in, Biden'a yaptığı, Orta Asya ülkelerinden istedikleri üslere alternatif olarak Tacikistan ve Kırgızistan'daki Rus üslerini kullanma teklifinin⁷⁶ karşılıksız bırakılması hem Rus tarafının zikrettiğimiz endişelerini hem de ABD'nin gizli niyetlerini kanıtlamaktadır.

Frederick Starr'ın, Amerikan devlet aklına egemen olan "Büyük Orta Asya" konseptine göre Sovyet sonrası dönemde beş Orta Asya cumhuriyeti, Rusya ve Çin'den kopartılmalı; Afganistan ve Pakistan'la bütünleştirilerek Amerikan etkisine tabi kılınmalıdır. ABD'nin Pakistan'ı Çin'e kaptırmasının üzerinden uzun zaman geçti, Taliban'ın Afganistan'ın tümüne hâkim olmasıyla Afganistan da Washington'un nüfuz alanının dışına çıkmış oldu. Eğer etkili çözümler üretilmezse ABD, beş bölge ülkesini de Çin'e kaptıracak. Önümüzdeki dönemde Brezinski'nin ifadesiyle "Büyük Satranç Tahtası"nda NATO, KGAÖ, ŞİÖ; Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan, İran, Türkiye, AB ve İngiltere yerlerini alacaktır.

4. Afganistan'da İç Barışın Önündeki Engeller

Pakistan, Rusya, Çin ve İran'la olumlu bir diyalog zemini yakalayan Taliban liderleri, elde ettiği askerî kazanımların cazibesine kapılarak Afganistan hükûmetiyle görüşmelerden çekilebilir ve güç yoluyla ülkenin tamamına hâkim olma yoluna gidebilir, şeklindeki analizimiz⁷⁷ son gelişmelerle doğrulanmıştır. Taliban militanları on gün içinde ciddi bir direnişle karşılaşmadan ülkenin tamamına hâkim olmuştur. Örgüt her ne kadar değiştiği ve daha ılımlı bir noktaya geldiği yönünde mesajlar vermeye özen gösterse de etrafına saçacağı güvenlik riskleri nedeniyle uluslararası kamuoyu, Taliban'ın hamisi Pakistan'a güçlü bir baskı uygulayacaktır. Nitekim Taliban'ın Kâbil'e ilerlediği günlerde sosyal medyada "Pakistan'a Yaptırım" kampanyaları başlatılmıştı. Çıkarları gereği Afgan yönetimi ile Taliban'ı uzlaştırmak için ciddi mesai harcayan Rusya, İran, Çin, Pakistan ve Özbekistan'ın Afganistan'da barış ve huzur ortamını tesis etmeleri kolay olmayacaktır. Barışın önündeki engelleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Afganistan'ın çok etnikli yapısı, Peştucu yönetim anlayışı ve diğer etnik gruplara karşı uygulanan ayrımcı politikalar: Taliban öncesi Afgan yönetimini oluşturan Peştu kökenli

⁷⁶ <https://www.kommersant.ru/doc/4907714#id2084593>

⁷⁷ <https://kafkassam.com/ahmet-hayrettin-sagdic-afganistan-meselesine-turkistan-merkezli-bir-bakis.html>

Devlet Başkanı Eşref Gani ile Tacik kökenli “Afganistan Barış ve Ulusal Uzlaşma Yüksek Kurulu Başkanı” Abdullah Abdullah arasında ciddi siyasi çekişmeler söz konusu idi. Aynı durum, Eşref Gani ile eski devlet başkanı Hamid Karzai arasında da mevcuttur. Eşref Gani’nin Peştucu yönetim anlayışı, geniş halk desteğinden mahrum kalmasına yol açmıştı. Özbekler ve Türkmenler Afgan yönetiminin asimilasyon politikalarını ve bölge dışından yöneticiler atamalarını protesto eden kitlesel gösteriler düzenlemişlerdir. Örneğin 18 Mayıs’ta Faryab iline dışarıdan bir vali atanmasını protesto eden Özbekler, ellerinde taşıdıkları Raşid Dostum posterleri ve Güney Türkistan bayrakları eşliğinde büyük bir yürüyüş gerçekleştirmiştir.⁷⁸ Ülkede beka mücadelesi veren Afganistan Türkmenleri de Eşref Gani’nin Güney Türkistan’ı Peştulaştırma siyasetinden son derece idi. 40 yıl önce Ruslara karşı kurulan Türkmen direniş grubunun komutanı Nabi Güçlü “*Mezar-ı Şerif, Kunduz, Badahşan, Faryab, Badgis, Herat, gibi, halkının büyük bölümü Türklerden oluşan şehirlerden bizleri çıkarıp Güney Türkistan’ı asimile etmek sonra da yutmak istiyorlar. Sistemli göç hareketliliği ile de demografik değişim hedefleniyor.*” açıklamasında bulunmuş, haklarını savunmak için silahlı mücadeleye hazır olduklarını dile getirmiştir.⁷⁹ Taliban’ın, özellikle 2010’lardan sonra diğer etnik gruplardan mensuplar temin etmeye özen gösterse de Peştucu eğilime sahip olduğu bilinmektedir.

2. Taliban, homojen bir yapıya sahip olmadığından yönetime geldikten sonra kendi içinde bir çatışmaya girebilir. Taliban içindeki Peşaver Şurası, Quetta/Ketta Şurası ve askerî kanadı oluşturan Hakkani Ağı gibi grupların El-Kaide ile irtibatını sürdürdüğü (Wilkey, 2014, s. 15) hatta El Kaide ile yakın ittifakı savunduğu biliniyor. BM’nin Analitik Destek ve Yaptırımları İzleme Ekibi tarafından hazırlanan raporda, Taliban’ın Trump yönetimi ile müzakerelere devam ederken bile El Kaide ile ilişkilerini sürdürdüğü, ABD’nin çekilme sürecini düzenli olarak istişare ettikleri ifade edilmiştir. Raporda “*Taliban ve özellikle kendisine bağlı Hakkani Ağı ile El Kaide arasındaki ilişkiler; dostluk, ortak mücadele tarihi, ideolojik sempati ve evlilikler bağlamında yakın kalmaya devam ediyor.*” değerlendirmesi yer almıştır. Aynı raporda Taliban ve El Kaide üst düzey yöneticilerinin son 12 ayda 6 kez buluştukları belirtilirken, en dikkate değer buluşmanın; 2019 ilkbaharında, Taliban’ın kurucusu Molla Ömer’in eski bir danışmanının, El Kaide lideri Hamza bin Ladin’le (Üsame bin Ladin’in oğlu) yaptığı buluşma olduğu ve bu buluşmada Taliban tarafının, El Kaide ile tarihî bağlarını her ne pahasına olursa olsun koparmayacağı yönünde El Kaide liderine güvence verdiği ifade edilmiştir.⁸⁰ Ayrıca Hakkani Ağı liderleri; Orta Asya, Doğu Türkistan ve Kuzey Kafkasya kökenli ve öteden beri El Kaide ile müttefik olan “Özbekistan İslami Hareketi, Ketibet İmam el Buhari, Doğu Türkistan İslami Hareketi” vb. cihatçı örgütlerle ilişkilerini muhafaza etmektedir. (Huasheng, 2012, s. 3) Doha’daki ılımlı kanat ile bu askerî kanat arasındaki güç dengesi Taliban yönetiminin geleceğini tayin edecektir. Siyasi büro temsilcileri Tahran’da görüşmeler yürütürken bir grup militanın Kale-yi Nev’e (Qala e-Naw/Yeni Şehir) saldırıda bulunması⁸¹ örgüt içindeki çok başlılığa işaret ediyor.
3. Moskova’daki görüşmelere katılan Taliban temsilcileri, ülkedeki uyuşturucu üretimine karşı olduklarını ve buna engel olacaklarını ilan ettiler. Ancak uyuşturucu üretiminden

⁷⁸ <https://www.dailymotion.com/video/x81h2lc>; <https://www.aa.com.tr/ru/2250836>

⁷⁹ <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/795846.aspx>; <https://www.youtube.com/watch?v=LUY-MKOQnyA>

⁸⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-taliban-abd-ile-muzakereler-sirasinda-el-kaide-ile-istisarelerde-bulundu/1861506>

⁸¹ <https://da.azadiradio.com/a/31346734.html>

milyonlarca dolar gelir elde ettiği BM raporları ile sabit olan Taliban örgütünün bu konuda görüş birliği sağlaması çok da kolay olmayacaktır.

4. Taliban'ın, kısmen kontrolü ve himayesi altında olan El-Kaide ile çatışma ihtimali düşük ama uluslararası cihatçı örgütleri kendi çatısı altında birleştirmeyi hedefleyen İslam Devleti (İŞİD) ile çatışma ihtimali oldukça yüksek. Taliban'ın Katar'daki siyasi bürosundan Şerafeddin Dilaver'in, Moskova'da Ruslarla yaptığı toplantıda İŞİD'le savaşıacaklarının sözünü verdiğini belirtmiştik. İslam Devleti-Horasan Emirliği (İŞİD) saflarında Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan gibi Orta Asya ülke vatandaşlarının da yer aldığını unutmamak gerek. Bir anlamda Taliban hareketi Afganistan ve Pakistan'la sınırlı yerel bir güçken İŞİD, küresel bir Hilafet Devleti kurma iddiasındadır. Taliban ile İŞİD arasında, "İslami jargon"la ifade edecek olursak "biat" hususunda, çatışmayla sonuçlanacak bir anlaşmazlık yaşanacaktır. Belirttiğimiz üzere İŞİD, Orta Asya ve Afganistan'ı "Horasan Emirliği" adı altında birleştirmek istiyor. Söz konusu olan yalnızca İŞİD değil elbette. Özellikle Tacikistan sınır bölgelerinde üstlenmiş olan Cemaat Ensarullah, İslami Cihad Birliği, Özbekistan İslam Hareketi gibi örgütlere mensup yaklaşık 20 bin cihatçının varlığından söz ediliyor. Yakınlarda adını Türkistan İslam Partisi olarak güncelleyen Doğu Türkistan İslam Partisi'nin bu denklemde nasıl yer alacağı hususu da önemli olacaktır. Pakistan ve Çin güdümlü olduğu herkes tarafından kabul edilen Taliban'ın, Doğu Türkistan'ın bağımsızlığını savunan Türkistan İslam Partisi'ne karşı tavrı Afganistan'da tesis edeceği İslam Emirliğinin açmazlarından biri olacaktır. Bu arada ABD'nin 2002 yılında terör örgütü olarak tanıdığı Doğu Türkistan İslam Partisi'ni, yeni adıyla Türkistan İslam Partisi'ni, 2020 Ekim'inde terörist örgütler listesinden çıkardığını da ekleyelim.

4.1. Afganistan'da İç Savaş Çıkar mı?

Pakistan Başbakanı İmran Han NATO'nun çekilmesinden sonra Afganistan'da bir iç savaşın başlayabileceğini ifade etmişti. Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, "*NATO birliklerinin geri çekilmesi dolayısıyla İŞİD'in ülkenin kuzeyi başta olmak üzere Afganistan'da artan hareketliliği Moskova'ya endişelendiriyor. Müttefiklerimizin sınırlarında aktif olarak nüfuz alanları oluşturuluyor. Moskova, Orta Asya ülkelerini İŞİD tehdidinden korumak için KGAÖ çerçevesinde ikili formatta istişareler yürütüyor.*" açıklamasıyla iç savaş olasılığına dikkat çekmişti.⁸² Afgan heyetinin Beyaz Saray ziyaretinden sonra görüştüğü Cumhuriyetçi Senato lideri Mitch McDonnell, geri çekilmeyi bir hata olarak nitelendirerek El Kaide'nin şimdiden kendi hırslı rönesansına hazırlanmakta olduğundan ve bölgeyi beklenenden çok erken tehdit edebileceğinden emin (!) olduğunu belirtmişti.⁸³

Birçok uluslararası ilişkiler uzmanı, ABD'nin Afganistan'ı 2001 öncesini hatırlatan bir krizle karşı karşıya bırakarak gittiği görüşünde. Yukarıda sıraladığımız gerekçelerden ötürü Afganistan'da bir iç savaş olasılığı her zaman için vardır. İç savaş çıkması durumunda Tacikistan ve Özbekistan ülkedeki etnik uzantılarının çıkarlarını teminat altına almak için

⁸² <https://tass.ru/politika/11808479>

⁸³ <https://afghanistan.ru/doc/143617.html>

duruma müdahil olabilir. 90'lı yılların sonundaki iç karışıklıkta Tacikistan, “Pençşîr Aslanı” olarak bilinen Tacik asıllı Ahmed Şah Mesud’u, Özbekistan ise General Raşid Dostum’u (şimdi mareşal) desteklemiş hatta 1996’da Kâbil’i ele geçiren Taliban, iki ülkeyi BM’ye şikâyet etmişti. O dönemde sessiz kalan Türkmenistan muhtemelen yine sessiz kalacaktır fakat Afganistan kökenli çok sayıda Türkmen vatandaşı olan Türkiye’nin meselenin dışında kalamayacağı açıktır.

Afgan subay kadroları arasında, “Yeni Afgan Vatanseverliği” kavramı etrafında milliyetçi-vatansever hissiyatın ve sınıfsal/kurumsal dayanışma bilincinin oluşmaya başladığı ve bunun, Afgan halkının Taliban eliyle yürütülen Pakistan saldırganlığına karşı bir “vatanseverlik savaşı” anlayışına dayandığı yönündeki Rus analistlerin yorumlarının⁸⁴ gerçeklerle bağdaşmadığını, Taliban’ın neredeyse hiç çatışmadan tüm Afganistan’a hâkim olmasıyla görmüş olduk.

Taliban, Pakistan istihbarat servisi ISI’nin kontrolünde bir hareket olup Pakistan tarafından Hindistan’a karşı mücadelede gerektiğinde kullanılacak bir merkez olarak organize edilmiştir. (Afanasyev, 2018, s. 149) Afganistan’ın Hindistan’la yakın ilişkiler geliştirmesinden çekinen Pakistan, kendisini Afganistan’ın iç işlerine karışmak zorunda hissetmektedir. Hindistan, Gani yönetimindeki Afgan hükûmetiyle yakın ekonomik ilişkilere sahipti. Pakistan, Afganistan’ın kendi toprakları üzerinden Hindistan’a mal taşımasını yasaklamış, buna karşılık Yeni Delhi ile Kâbil, Afgan mallarının Hindistan pazarına daha fazla erişimini sağlamak için 2016 yılında bir hava taşımacılığı koridoru başlatmıştı. Nitekim Taliban da 16 Ağustos 2021’de Pakistan üzerinden Hindistan’la yapılan ticareti durdurmuştur.⁸⁵ Pakistan, Kâbil’de, Orta Asya cumhuriyetlerine erişim de dâhil olmak üzere daha geniş bölgesel hedeflerine katkıda bulunacak bir Peştun yönetimi arzu ettiğinden, Afganistan-Pakistan sınırındaki dinî-politik medreselerden üretilen katı Sünni İslami anlayışa dayanan Taliban’ı, ISI’nin elverişli aparatı olarak iktidara getirmiştir. (Siddique, 2011, s. 18) 15 Eylül 2008 tarihli New York Times gazetesine konuşan eski bir Pakistanlı devlet görevlisinin dediği gibi, Pakistan, Taliban’ı “yağmurlu günler için” saklamaktadır.⁸⁶ Yaşadığımız günlerin o yağmurlu günlerden biri olduğuna şüphe yok.

⁸⁴ https://news.ru/world/talibovirus-chem-uhod-ssha-iz-afganistana-grozit-centralnoj-azii/?utm_source=yxnews&utm_medium=desktop&utm_referrer=https%3A%2F%2Fyandex.kz%2Fnews%2Fsearch%3Ftext%3D

⁸⁵ <https://www.hindustantimes.com/india-news/taliban-stop-imports-exports-from-india-through-pakistan-s-transit-routes-101629358189040.html>

⁸⁶ <https://www.nytimes.com/2008/09/07/magazine/07pakistan-t.html?searchResultPosition=1>

5. Sonuç

Pakistan, Çin, Rusya, İran ve Özbekistan; bir yandan Afganistan İslam Cumhuriyeti yönetimi ile Taliban'ı uzlaştırmak suretiyle Afganistan'ı bir iç savaş tehlikesinden kurtarmak ve ülkeye kendi çıkarlarına uygun bir istikrar ortamı getirmek için yoğun diplomatik çabalar sarf ederken öte yandan Taliban liderleriyle yürüttükleri müzakereler aracılığıyla müstakbel Taliban idaresindeki ekonomik çıkarlarını teminat altına almaya çalışmışlardır. Zira ilgilendikleri şey, Afganistan'ı kimin yönettiği değil, istikrarlı bir Afganistan'dır. Ancak Bir Kuşak Bir Yol rotası üzerinde bulunan ülkelerde; tehditler, suikastlar ve darbeler vb. yoluyla Çin'i durdurmayı planlayan ABD'nin, sihirli anahtarı IŞİD başta olmak üzere bölgedeki cihatçı örgütlerle birlikte öreceği gayrinizami ilişkiler ağının buna müsaade edip etmeyeceğini göreceğiz. Kurban Bayramı'nın ilk günü bayram namazı kılmakta olan Afgan devlet adamlarının yakınındaki bir bölgeye füzelerle yapılan saldırıyı IŞİD'in üstlenmesi, ABD'nin Suriye'deki cihatçı militanları Katar üzerinden Kâbil Havaalanına naklettiği dedikoduları bu hesaplaşmanın ayak sesleridir. Denklemin bir yanında Çin, Rusya, Pakistan, İran ve bölge ülkeleri (Kazakistan hariç); diğer yanında ise ABD, Hindistan ve el altından yönlendirdikleri cihatçı-ayrılıkçı örgütler vardır. Çin'in kurmak istediği "Ejder Düzeni"ni yıkmak, ABD ve Hindistan için stratejik bir zorunluluktur. ABD'nin Afganistan'dan hızla çekilmesinin örtülü amacı budur. Çin, "İmparatorluklar Mezarlığı"na çekilmek istenmektedir. Hedef, Orta ve Güney Asya'da oluşturulacak istikrarsızlık ortamı ile Bir Kuşak Bir Yol'u işlevsiz kılmaktır.

Kaynakça

- Afanasyev, V. V. (2018). *Krah Evropı: Perspektivı Svetlye*. Moskva: Naučno-Populyarnoye İzdaniye.
- Dressler, J. A. (2010) *The Haqqani Network From Pakistan to Afghanistan*. Washington: Institute for the Study of War, Afghanistan Report-6.
- Dugin, A. (2005). *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*. (çev. İmanov, Vügar) İstanbul: Küre Yayınları.
- Huasheng, Z. (2012). *China and Afghanistan: China's Interests, Stances and Perspectives*. Washington, Center For Strategic and International Studies.
- Mufti, M. (2012). *Religion and Militancy in Pakistan and Afghanistan*. Washington: Center For Strategic and International Studies.
- National Security Strategy of the United States of America, December 2017.
- Roy, O. (2000). *Yeni Orta Asya*. (çev. Moralı, Mehmet) İstanbul: Metis Yayınları.

- Saparbek, M. (2018). *Orta Asya'da Radikal İslam'ın Doğuşu*. (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Siddique, Q. (2018) *Pakistan's Future Policy Towards Afghanistan*. Copenhagen: Diis Report 2011: 08, Danish Institute for International Studies.
- Wilkey, N. (2014). *Sucide Attacks in Afghanistan and Pakistan*. (Adelaide Üniversitesi, Felsefe ve Siyaset Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- Yeğın, A. (2015). *Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*. Ankara: SETA

Ağ Kaynakları

1. <https://www.youtube.com/watch?v=ELrMM27L0gA>
2. https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4810299
3. <https://ria.ru/20210712/taliby-1740896115.html>
4. <https://islamabadpost.com.pk/taliban-battles-its-way-into-key-afghan-city/>
5. <https://www.dw.com/ru/katarskij-spisok-talibov-est-li-v-nem-uzbeki-i-tadzhiki/a-54528848>
6. <http://president.tj/ru/node/26124>
7. <https://fergana.ru/news/122387/>
8. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/servicemen-who-fled-taliban-tajikistan-being-brought-back-fight-afghan-govt-2021-07-06/>
9. <https://www.currenttime.tv/a/31319013.html#player-start-time=33.305803>
10. <https://rus.azattyk.org/a/31347257.html>
11. <https://turkmen.news/news/reinforcing-afghan-border/>
12. <https://www.azattyq.org/a/31352586.html>
13. <https://www.nytimes.com/2019/03/17/world/asia/afghanistan-soldiers-taliban-turkmenistan.html>
14. https://forbes.kz/process/expertise/taliban_i_tsentralnaya_aziya_partnerstvo_ili_konfrontatsiya
15. <https://twitter.com/NSCAfghan/status/1405766590210080768>
16. <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=8752972>
17. <https://afghanistan.ru/doc/143481.html>; <https://fergana.site/news/122260/?country=kz>
18. <https://www.azattyq.org/a/31350309.html>
19. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1522541.shtml;
<http://mofa.gov.pk/3rd-round-of-china-afghanistan-pakistan-foreign-ministers-dialogue/>
20. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2161745/china-building-training-camp-afghanistan-fight>, <https://thediplomat.com/2018/01/chinas-military-base-in-afghanistan/>, <https://thediplomat.com/2018/08/with-rumored-training-camp-chinas-afghanistan-presence-set-to-grow/>
21. <https://www.fergananews.com/news/27754>
22. <https://www.inkstonenews.com/china/china-fund-construction-anti-terrorist-training-camp-afghanistan/article/2161869>

23. <https://www.reuters.com/article/us-china-afghanistan/china-denies-plan-to-build-military-base-in-afghanistan-idUSKBN1FE196>, <https://www.reuters.com/article/us-china-afghanistan-idUSKCN1LF13H>
24. https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/in-central-asias-forbidding-highlands-a-quiet-newcomer-chinese-troops/2019/02/18/78d4a8d0-1e62-11e9-a759-2b8541bbbe20_story.html
25. <https://www.globaltimes.cn/page/202107/1228958.shtml>
26. <https://fergana.ru/news/122407/>
27. <https://ria.ru/20011119/17514.html>
28. <https://www.afcent.af.mil/News/Article/500211/transit-center-at-manas-hosts-transfer-ceremony/>
29. <https://www.nytimes.com/2021/04/15/us/politics/united-states-al-qaeda-afghanistan.html>
30. <https://www.wsj.com/articles/afghan-pullout-leaves-u-s-looking-for-other-places-to-station-its-troops-11620482659>
31. <https://www.amerikaninnesi.com/a/abd-orta-asyada-yeni-guvenlik-ortakliklari-arayisinda/5899650.html>
32. <https://kz.usembassy.gov/ru/press-conference-with-ambassador-zalmay-khalilzad-ru/>; <https://www.centralasian.org/a/31306069.html>
33. <https://www.centralasian.org/a/31306069.html>
34. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-07-02/u-s-asks-central-asian-nations-to-take-afghans-seeking-visas>
35. <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2015/05/19/rossiya-prekratila-tranzit-cherez-svoyu-territoriyu-tehniki-nato-iz-afganistana>
36. <https://www.nytimes.com/2009/08/05/opinion/05iht-edkuchins.html?pagewanted=print>, <https://www.csis.org/programs/transnational-threats-project/past-projects/northern-distribution-network-ndn>, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/06/120604_nato_centralasia
37. <https://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/turkish/analysis2.html>
38. <https://www.vedomosti.ru/politics/news/2021/05/08/868972-putin-zayavil-ob-ukreplenii-rossiiskoi-voennoi-bazi-v-tadzhikistane>
39. <https://dushanbe.mid.ru/201-a-gatcinskaa-ordena-zukova-dvazdy-krasnoznamennaa-voennaa-baza/>
40. <https://dushanbe.mid.ru/optiko-elektronnyj-uzel-okno-v-nureke>
41. <http://www.ipcs.org/focusthemsel.php?articleNo=2347>
42. <https://eurasianet.org/why-is-kyrgyzstan-being-suggested-for-trumps-next-travel-ban>
43. https://central.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_ca/features/2021/01/26/feature-01
44. <https://www.akorda.kz/ru/kasym-zhomart-tokaev-prinyal-specialnogo-predstavitelya-ssha-po-primireniyu-v-afganistane-zalmaya-halilzada-1453716>
45. <https://www.akorda.kz/kz/kazakistan-prezidenti-kasym-zhomart-tokaev-aksh-tyn-auganstandagy-tatulastyru-zhonindegi-arnauly-okili-zalmay-halilzady-kabyldady-1453847>
46. https://www.kt.kz/rus/politics/ssha_ne_planirujut_razmeshtatj_voennie_bazi_v_kazahstane_i_uzbekistane_petreus_1153514014.html
47. <https://eurasianet.org/after-getting-kicked-out-of-manas-where-will-us-go>

48. https://www.akorda.kz/ru/speeches/external_political_affairs/ext_speeches_and_addresses/vystuplenie-prezidenta-kazahstana-nanazarbaeva-na-konferencii-ministrov-inostrannyh-del-stran-uchastnic-stambulskogo-processa
49. <https://www.ktk.kz/ru/news/video/2015/06/25/61050/>
50. <https://www.caravan.kz/news/v-kazahstane-ne-budet-voennykh-baz-ssha-na-kaspii-471174/>
51. <https://ria.ru/20180811/1526367157.html>; <https://ria.ru/20180811/1526367949.html>
52. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/voennye-bazyi-ssha-kazahstane-posolstvo-otreagirovali-343024/
53. <https://ria.ru/20180812/1526407185.html>; <http://www.kremlin.ru/supplement/5328>
54. <https://www.kp.ru/daily/27137/4228949/>; <https://www.interfax.ru/world/71150>
55. https://www.ng.ru/politics/2017-08-09/1_7047_kazahstan.html
56. <https://lex.uz/acts/-3495885#undefined>
57. <https://ria.ru/20210510/bazy-1731646925.html>
58. <https://ria.ru/20210712/uzbekistan-1740873933.html>
59. <https://xs.uz/uz/post/ozbekiston-afgoniston-va-pokiston-mozori-sharif-kobul-peshovartemir-jolini-qurish-bojicha-kelishib-oldi>
60. <https://gandhara.rferl.org/a/pakistan-uzbekistan-trade-afghanistan-/31274167.html>; <https://intellinews.com/double-landlocked-uzbekistan-and-pakistan-trial-cargo-route-via-afghanistan-212189/>
61. <https://xs.uz/uz/post/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-khalqaro-konferentsiyada-nutq-sozladi>
62. <https://thediplomat.com/2019/03/what-is-uzbekistans-role-in-the-afghan-peace-process/>
63. https://www.bbc.com/uzbek/lotin/2014/09/140930_latin_imu_supports_islamic_state
64. <https://xs.uz/ru/post/uzbekistan-ssha-afganistan-i-pakistan-sozdali-chetyrekstoronnij-format-dlya-podderzhki-afganskogo-mirnogo-protsessi-i-postkonfliktного-uregulirovaniya>
65. <https://president.uz/oz/lists/view/4484>
66. <https://www.americancouncils.org/news/announcements/us-amb-pamela-spratlen-welcomes-american-councils-uzbekistan>
67. <https://mudofaa.uz/44113/>, <https://kun.uz/en/news/2021/04/06/us-military-delegation-arrives-in-uzbekistan>
68. <https://www.state.gov/secretary-blinkens-meeting-with-uzbekistan-foreign-minister-kamilov/>; <https://www.state.gov/secretary-blinkens-meeting-with-tajikistan-foreign-minister-muhriddin/>
69. <https://zen.yandex.ru/media/newstj/posol-rossii-voorujennye-sily-tadjikistana-daiut-dostoinyi-otpor-liubym-ugrozam-na-granice-no-i-my-pomojem-5c6d1dd53451a900c0eab784>
70. <https://rus.ozodi.org/a/29791430.html>
71. <https://tass.ru/politika/6452374>
72. <https://www.interfax.ru/interview/686547>
73. <https://fergana.site/news/122401/?country=world>
74. <https://www.kommersant.ru/doc/4907714#id2084593>
75. <https://kafkassam.com/ahmet-hayrettin-sagdic-afganistan-meselesine-turkistan-merkezli-bir-bakis.html>

76. <https://www.dailymotion.com/video/x81h2lc>; <https://www.aa.com.tr/ru/ /2250836>
77. <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/795846.aspx>;
<https://www.youtube.com/watch?v=LUY-MKOQnyA>
78. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-taliban-abd-ile-muzakereler-sirasinda-el-kaide-ile-istisarelerde-bulundu/1861506>
79. <https://da.azadiradio.com/a/31346734.html>
80. <https://tass.ru/politika/11808479>
81. <https://afghanistan.ru/doc/143617.html>
82. https://news.ru/world/talibovirus-chem-uhod-ssha-iz-afganistana-grozit-centralnoj-azii/?utm_source=yxnews&utm_medium=desktop&utm_referrer=https%3A%2F%2Fyandex.kz%2Fnews%2Fsearch%3Ftext%3D
83. <https://www.hindustantimes.com/india-news/taliban-stop-imports-exports-from-india-through-pakistan-s-transit-routes-101629358189040.html>
84. <https://www.nytimes.com/2008/09/07/magazine/07pakistan-t.html?searchResultPosition=1>

Extended Abstract

Introduction

The Taliban, increasing its attacks with the withdrawal of the coalition forces, followed the strategy of seizing Afghanistan's border areas and border gates, which are important for regional trade. The organization's pursuit of this strategy has two purposes: First, to prevent the support that the Northern Alliance, consisting of Uzbeks, Tajiks and Hazaras, who will show the strongest resistance against it, can receive from neighboring countries. The second is to gain international recognition by placing neighboring countries with economic ties with Afghanistan at the negotiating table. The Taliban is not a homogeneous organization and includes factions such as the Hakkani Network, the Peshawar Council, and the Kuetta Council. Taliban's ties to extremist jihadist organizations such as Al-Qaeda, the Islamic Emirate of Khorasan, the Islamic Movement of Uzbekistan and the Turkistan Islamic Movement; It is perceived as a national security threat in the West as well as in the countries of the region, in countries such as China, Russia and Iran.

1. Central Asian Countries in the Grip of the Afghanistan Crisis

Central Asian heads of state benefit from all the opportunities of diplomacy in order to take common steps against the security risks posed by the conflict environment in Afghanistan and to establish peace and stability in the country. In this context; meetings, visits, international conferences and summits are held in bilateral and multilateral formats. The approaches of Central Asian countries to the Afghanistan issue and the measures they take in the face of the crisis differ. Because each country looks at the issue from the perspective of its own national interests. Russia and China, which have political and economic ties with Central Asian countries, are also on the stage as key players in the Afghanistan crisis. Russia wants to ensure its own interests through the Collective Security Treaty Organization and China through the Shanghai Cooperation Organization. Therefore, it can be said that Russia and China are in a covert competition in Central Asian chess.

2. Does the USA Need a Military Base in Central Asia?

The US plans to create an atmosphere of chaos as it rapidly withdraws from Afghanistan and disrupt CPEC, the most important corridor of China's Belt and Road Project. However, when it wants to intervene in this chaotic environment, it will need military bases. Long-range bombers or long-range cruise missiles to be launched from airbases in the Persian Gulf, Qatar and Jordan, or even from aircraft carriers in the Indian Ocean, can hit detected targets. However, it was previously seen that the success rate of attacks with long-range cruise

missiles remained at low levels. In addition, the fact that Iranian airspace is closed to bombers that will take off from these points will make these operations costly, slow and ineffective. It is not possible to think that Washington, leaving Afghanistan, will leave Central Asia, which is of strategic importance to Russia, and especially China. For this reason, it is essential to provide new bases where it can organize reconnaissance, surveillance, intelligence activities and, if necessary, military operations against the aforementioned countries. Having bases far from conflict zones, where they can be safely deployed from attacks by jihadist organizations, will be a great achievement for the United States and its allies. Another reason is that the USA and NATO countries are sending equipment, weapons, ammunition, etc. to Afghanistan. It is the future of the Northern Distribution Network that they use in their transportation. For several reasons, the USA needs bases in Central Asian countries and countries where it can safely place "interpreters" working for the Coalition Forces with their families since 2001.

3. Central Asian States Against US Base Demand

The countries of the region will want to meet these demands at the lowest level and under other names, in order not to lose the presence of the USA, which they have used as a balancing element against China and Russia until now. However, the ties of these countries with Russia and China and their membership in the Collective Security Treaty and Shanghai Cooperation Organizations are the biggest obstacles to the US demands.

4. Obstacles to Internal Peace in Afghanistan

The Taliban leaders' request for the resignation of President Ashraf Ghani and his government, which they see as an extension of the United States, the multi-piece structure of the current Afghan administration and the claims that it governs the country with a Pashto understanding, the fact that the Taliban is not a homogeneous organization but contains different factions, and its ties with other radical jihadist organizations in Afghanistan are the most formidable obstacles to inner peace.

5. Conclusion

Pakistan, China, Russia, Iran and regional countries; The Islamic Republic of Afghanistan is making intense diplomatic efforts to reconcile the Taliban with the administration of the Islamic Republic of Afghanistan to bring a stable environment to Afghanistan in its own interests. However, the USA plans to stop China by disrupting the One Belt One Road project and we will see whether the network of unconventional relations that Pakistan and China will knit together with the "magic key" ISIS and other jihadist organizations, by taking India, their historical adversary, will allow this. ISIS claimed responsibility for the attack with missiles on an area near Afghan statesmen who were performing the Eid-al-Adha prayer, rumors that the

US transferred the jihadist militants in Syria to Kabul via Qatar, Afghanistan's Ambassador to the UN on 6 August 2021, the UN Security Council's speech on Afghanistan accusing the Taliban of acting together with Al-Qaeda, the Islamic Movement of Uzbekistan and ISIS, and accusing Pakistan of protecting and directing the Taliban are the footsteps of this showdown. Destroying the "Dragon Order" that China wants to establish is a strategic necessity for the USA and India. The implicit purpose of the rapid US withdrawal from Afghanistan is to lure China into the "Graveyard of the Empires".